

ডাইনী

বীৰেন্দ্ৰকুমার ভট্টাচার্য্য

শ্রীভূমি পাবলিশিং কোম্পানী

৭৯, মহাত্মা গান্ধী বোড

কলিকতা-৭০০ ১০৯

প্রথম প্রকাশ,
মে' ১৯৭৬

ডাইনী

প্রকাশক :

অরুণ পুৰকায়স্থ

শ্রীভূমি পাবলিচিং কোম্পানী

৭৯, মহাত্মা গান্ধী বোড, কলিকতা ৭০০ ০০৯

ছপা :

সমীৰকুমাৰ বোস

হৰিহৰ প্রেছ

৯৩/২, মীতাবাম ঘোষ ষ্ট্রীট

কলিকতা ৭০০ ০০৯

বেচ : চাৰিটকা পঞ্চাছ পইচা মাথোন

বেলখনৰপৰা নামি অপূৰ্ব চলিহাৰ চকুত
পৰিল চলন্ত গছশাৰীৰ দৰে মানুহ, ঠেলা-হেঁচা কৰি তৃতীয় শ্ৰেণীৰ
শৃঙ্খলাহীন ডবাবোৰত সোমাবৰ বাবে বৈ আছে। মানুহৰ মাজেৰে
বাট উলিয়াই সি যেতিয়া প্লেটফৰ্মৰ নিৰ্জন ঠাইটুকুৰাত আগ বঢ়াই
নিয়া মানুহৰ মুখ অনুসন্ধান কৰিলে, তেতিয়া হঠাতে নিঃসহায়তাৰ
ভাবে অন্তৰ চাটি ধৰিলে। বৰাইতো লিখিছিল, মানুহ আহিব বুলি।

হাতৰ চুটকেচটো মাটিত থৈ অ'ভাৰকোটৰ জেপৰপৰা সি চিঠিখন
উলিয়াই ষ্টেছনৰ নিঅ'ন লাইটৰ পোহৰত পঢ়ি ললে। ঠিকেইতো
আজি ১৯ ফেব্ৰুৱাৰী! ২৭নং আপ গাড়ী। ভুল হোৱা নাই।
তেনে কোনো নাহিলে কিয়? অচিনাকি ঠাইত বা পৰিস্থিতিত
আলৈ-আথানি হোৱাৰ ভয় সদায় আছে। আজিও সেয়ে হ'ব
নেকি? উদ্বিগ্নচিত্তে সি বাৰে বাৰে অহা-যোৱা কৰা মানুহবোৰৰ
মুখবোৰ পৰীক্ষা কৰিলে। কোনেও তালৈ কেবাহিকৈও নাচালে।

বিষয়টিতে চুটকেচটো হাতত তুলি লৈ সি বেলৰ লাইনৰ দাঁতিয়ে
দাঁতিয়ে আগ বাঢ়িল। জোনাকৰ পোহৰত বেলৰ লাইনটো এখন
পোন তীখাৰ নৈ যেন হৈ আছিল। মানুহৰ কোঁহাল আৰু ডিজেল
ইঞ্জিনৰ গুম্‌গুমনি এৰি লাহে লাহে যিমানে সি আগবাঢ়ি গ'ল,
সিমানে তাৰ চকুত নকৈ বিজুলী চাকি লগোৱা চহৰখনৰ আলিবাট
আৰু ময়লা গলিবোৰ উজ্জ্বল হৈ জিলিকিল। সি ওচৰৰ পছমণি
গাঁৱলৈ খোজ ললে। কিছুদূৰ যোৱাৰ পিছত বাঁহনিখন জিলিকিল,
মেঙেটা জাৰ আহি হাতৰ আঙুলি আৰু খোলা ভৰি দুখনত
লাগিলহি, বুক আৰু হাত-ভৰিবোৰ বিষাইছিল। বেলৰ লাইনৰ
দাঁতিত কুকুৰ কেইটামানে ময়লা বিচাৰি ফুৰিছিল। তাৰ বিবক্তি
উপজিল। গাত জ্বৰ জ্বৰ ভাবো আছিল। হাতেৰে নিবলৈ টান

পাই চুটকেচটো কান্ধত তুলি লৈ সি নিঃশব্দে গাঁৱৰ অভিমুখে
খোজ ললে।

মাইকত শ্ল'গান বাজিছে।

“একো কব নোৱাৰি এইবাৰ।” পাছে পাছে আহি থকা এজন
যাত্ৰীয়ে আন এজনক কৈছে, “একো কব নোৱাৰি।”

ইজন মানুহে উত্তৰ দিছে, “এইবাৰ কিন্তু কংগ্ৰেছ যোৱা টান।”

“টান হ'বতো। কিন্তু মই লাগিলে বাগানৰ ভোট—”

আলোচনা বন্ধ হ'ল। মানুহ দুজন এটা লুংলুঙীয়া বাটেৰে
সোমাই গ'ল। এজন চুট-পিন্ধা, শকত-আৱত ডেকা। মূৰৰ জপৰা
চুলিয়ে কাণ ঢাকি থৈছে। মুখত একোটা ভয়ানক গোফ। ইজন
ধূতী-চাদৰ পিন্ধা আৰু কান্ধত ফুলাম গামোছা লোৱা খেতিয়ক।
বেলপৰা নামি ঘৰলৈ আহিছে।

“হেৰি।” অপূৰ্বই মাতিলে।

ডেকাজন ব'ল, “আমাক মাতিছে নে কি?”

“অঁ। অম্বিকা বৰাৰ ঘৰলৈ এই ফাললৈ যায় নে কি?” অপূৰ্বই
সুধিলে।

ডেকাজন আগ বাঢ়ি আহি অপূৰ্বৰ সমুখত ব'ল; অপূৰ্বই তাৰ
মুখখন পৰীক্ষা কৰি বহুত দিনৰ আগৰ কথা মনত পেলালে।

ডেকাজনে সুধিলে, “তুমি অপূৰ্ব নহয় নে?”

“হয়। তুমি—” অপূৰ্বই তেতিয়াও মুখখন মনত পেলাব পৰা
নাই।

“মই সমৰ।”

অপূৰ্বই কান্ধপৰা চুটকেচটা মাটিত নমাই থৈ সমৰৰ হাতখন
নিজৰ হাতত তুলি ললে। হাতখন খহটা। আঙুলিবোৰ ভোটোকা
ভোটোক। মুখখনপৰা ভেকেটা ভেকেট মদৰ গন্ধ ওলাই আহিল।
অপূৰ্বৰ চকু এইবাৰ আৰু তললৈ গ'ল। সমৰৰ জেপত এখন ডেগাৰ
—ওলাই থকা নালটো দেখি তাৰ তেনে অনুমান হ'ল। সেইখন

দেখি আপোনা-আপুনি তাৰ হাতখন সমৰৰ হাতৰপৰা এৰ
খাই গ'ল।

“মই গুণ্ডা।” সমৰে হাঁহি কলে, “তোমাৰ নাম কাগজে-পত্ৰই
সদায় পাওঁ। ইয়ালৈ আহিবা বুলি ইয়াত বৰাৰ মানুহে মাইকত
প্ৰচাৰ কৰিছে।”

অপূৰ্বই হাঁহি উত্তৰ দিলে, “গুণ্ডা হ'লা কিয়?”

সমৰে এইবাৰ লগৰ মানুহজনক যাবলৈ ইঙ্গিত দিলে। খেতিয়ক-
জন লাহে লাহে গৈ নেদেখা হ'ল। সমৰে কলে, “কিবা এটাতো
হব লাগিব। একো হব নোৱাৰি গুণ্ডাকে হলো। তুমিতো কলেজৰ
মাষ্টাৰ নহয় জানো?”

“অঁ।” অপূৰ্বই উত্তৰ দিলে, “গুণ্ডাৰ কাম নো কি?”

সমৰে ঠাট্টা কৰি কলে, “শিক্ষা দিয়া।”

অপূৰ্বই পৰিহাসটি বুজি পাই হো-হোকৈ হাঁহি দিলে। তাৰ
পিছত কলে, “শিক্ষা আমিহে দিওঁ।”

“তোমালোকে পঢ়ুওৱা হৈছে। আমি শিক্ষা দিওঁ।” সমৰে কলে,
“মই পিছে নবওঁ দেই। এই খেতিয়কজনৰ লগত কাম আছে। তুমি
কাৰ ঘৰত থাকিবা?”

“বৰাৰ ঘৰত।”

সমৰে হাঁহি কলে, “সাৱধানে থাকিবা। তাত এজনী ডাইনী
আছে।”

সমৰ গুচি গ'ল। অপূৰ্বই সমৰৰ কথাত বিন্দুমাত্ৰও মূল্য
নিদিলে। গুণ্ডাৰ কথাত জানো মূল্য দিব পাৰি। সি আগ বাঢ়ি
বাটে বাটে কিছু দূৰ গ'ল। তাৰ পিছত এটা লুংলুঙীয়া বাটে নামি
পছমণি গাঁৱৰ বৰা চুকত সোমাল।

চুটকেচটো থৈ জোনাকত জিলিকি উঠা
ছৰাৰখনত ঢকিয়াই অপূৰ্বই মাতিলে, “বৰা বৰা, ঘৰত আছে নে?”

পাছফালৰ চোতালত শুই থকা কুকুৰ কেইটামানে ডাঙৰ
ডাঙৰকৈ ভুকিবলৈ ধৰিলে। কুকুৰৰ ভুকনি শুনি গৰালত থকা পাতি
হাঁহবোৰেও টেট-টেটাবলৈ ধৰিলে। অপূৰ্বই এবাৰ ডাঙৰকৈ মাতিলে।
কিন্তু কাৰো মাত-বোল নাপালে।

বিৰক্তিত অপূৰ্বৰ মনত অকণো উৎসাহ নাইকিয়া হ’ল।
গুৱাহাটীৰপৰা অহা বেলখন গৰুগাড়ীৰ দৰে। তাতে সদায় পলমকৈ
আহে। ইপিনে চাপৰমুখ আৰু ডিমাপুৰৰ মাজত বাটছোৱাত ধান-
চাউলৰ চোৰাং বজাৰ চলে। টি-টি-চিৰপৰা আৰম্ভ কৰি বেলৰ
পুলিছলৈকে সকলোৱে পইচা খায়। নিজে সেই দৃশ্য দেখি তাৰ হৃদয়
কিবা এক গভীৰ অনুতাপত দগ্ধ হৈ পৰিছে। প্ৰতিকাৰ কৰিব
নোৱাৰি, গতিকে নিৰ্বিকাৰ হৈ থকাৰ বাহিৰে আন উপায় নাই।
ইয়াতো আহি অসুবিধাত পৰিছেহি। সভাখনলৈ মাতি বৰাৰ দেখোন
খবৰেই নাই। আনকি ঘৰতো তাক আলহী বখাৰ কোনো
আয়োজন নাই। এই উপেক্ষা আজিকালি সাধাৰণ হৈ পৰিছে।
কাজেই ভাবি লাভ নাই। জেপৰ টেমাবপৰা সি এখন তামোল
উলিয়াই খালে আৰু নিৰ্বিকাৰভাৱে চুটকেচটোৰ ওপৰতে বহি
বাৰাণ্ডাত অপেক্ষা কৰি ব’ল। বাতি হলেও বৰা নিশ্চয় ঘৰলৈ
ঘূৰি আহিবই।

ওচৰৰ মানুহঘৰত এটা লেম জলি আছে; সি চ’ৰা-ঘৰৰ এছোৱা
ঠাই পোহৰ কৰিছে। তাত বহি মানুহে মেল মাৰিছে। তালৈ
যাবলৈও তাৰ সত নগ’ল। ভ্ৰমণৰ আৰু উপেক্ষাৰ বিষয় অভিজ্ঞতাই
তাৰ অন্তৰলৈ উদাসীনতাৰ ভাব আনি দিছে, সি নিজৰ প্ৰতিও
এতিয়া উদাসীন। তাৰ চকুৰ আগতেই আজি হোজাই ষ্টেছনত এজনী
মাইকী মানুহে কেইবা বোজাও চোৰাং চাউল তুলিছে; টি-টি-চিক
প্ৰতিবাদ জনালত একো কাম নহ’ল। এখন টিকট দি টি-টি-চি নামি

গ’ল। সম্ভৱতঃ পইচা খালে। সম্ভৱতঃ নহয়, খালেই। সেই ধান-চাউল
ডিমাপুৰ পৰ্যন্ত নিৰ্বিবাদে অহা সি নিজৰ চকুৰে দেখিছে; কেইবা-
বাৰো প্ৰতিবাদ জনাই সি ব্যৰ্থ হ’ল। লামডিঙত বেলৰে পুলিছ
আহি টোপোলাবোৰ চাইছিল, কিন্তু সিহঁতেও পইচা খাই মানুহ-
জনীক এৰি দিলে। অকল মানুহজনী বুলিলে কি হব, এই দুৰ্নীতিৰ
বেপাৰত লিঙ্গভেদ নাই। উভয় লিঙ্গৰ মানুহে হোজাই অঞ্চলৰ ধান-
চাউলৰ চোৰাং বেপাৰ কৰি জীৱিকা উলিয়ায়। সি একো উপায়
নাপালে প্ৰতিকাৰৰ। মন্ত্ৰীলৈ লিখিলে মন্ত্ৰীয়ে বা কি কৰিব?
জেনেৰেল মেনেজাৰলৈ লিখিলে বা হব কি? সিতো প্ৰতিকাৰ নাপাব
বিচাৰি! কাজেই নিৰ্বিকাৰ হোৱাৰ বাহিৰে আৰু উপায় কি?

লামডিঙত নামি সি বেস্তোৰালৈ যাব খুজিছিল, কিন্তু মালৰ
হেঁচাত আৰু জেগা হেৰুৱাব ভয়ত নোৱাৰিলে। ফেৰীৱালাবোৰে
অনা চাহ মিঠাই ইমান লেতেৰা যে তাকো খোৱা তাৰ পক্ষে সম্ভৱ
নহল। ডিমাপুৰত নামি এখন দক্ষিণ ভাৰতীয় চাহৰ দোকানত
সি দোচা এখন, বৰা এটা আৰু একাপ কফি খাইছিল। কিন্তু
বৰাটো খোৱাৰ লগে লগে পেট যেন পাক মাৰি ধৰিলে। তেতিয়াৰে-
পৰা তাৰ দেহত কিছুমান অজান বিষ সোমাল যেন ভাব হ’ল তাৰ।
কিন্তু প্ৰত্যেক ভাৰতীয় যাত্ৰীৰে এই ভাগ্য। খোৱা বস্তুত কি
থাকে একমাত্ৰ নজনা জনেহে জানে। বিশেষজ্ঞয়ো পৰীক্ষা কৰি
একো ধৰা পেলাব নোৱাৰে। দোকানীটোক দুই এষাৰ টান কথা
সি শুনাইছিল, কিন্তু অভিজ্ঞ দোকানীটোৱে নিষ্ফল প্ৰতিবাদৰ
উত্তৰত মাথোন মিচিকিয়াই হাঁহিছিলহে। সিও জানে অসং বেপাৰেই
এই দেশৰ নিয়ম।

মনৰ ক্ষোভত যেতিয়া সি তৃতীয় শ্ৰেণীৰ ডবাটো এৰি কাষৰ
চেকেণ্ড ক্লাচৰ ডবাটোত উঠিছিলগৈ, তেতিয়া তাৰ ভাব হৈছিল,
অন্ততঃ বাকী ছোৱা বাট সি শান্তিত যাব পাৰিব। টি-টি-চিক বিচাৰি
উলিয়াই সি টিকটৰ ওপৰৰি ভাড়াখিনি দি ঠেং-ঠেং মেলি এটা

চুকত বহি আছিল। কিন্তু কি হব? অলপ দূৰ অহাৰ পিছতে তাৰ কাণত পৰিল আন এবিধ বিপৰীত দুৰ্নীতিৰ কথা। কাষত বহি অহা চৰকাৰী চাকৰিয়াল এজনে আন এজনক কলে, “বেলত দুৰ্নীতি চলিয়েই আছে, গতিকে আমি টি-টি-চিক ছটকা ঘোচ দি জানিবা উঠিছোৱেই। কি জগৰ লাগিল?”

সেই কথাৰাৰ শুনাৰ সময়ত কোঠাত বিজুলী পোহৰ নাছিল। সি বেলৰে কৰ্মচাৰী এজনক মাতি আনি লাইট বিচাৰি আপত্তি কৰিব খুজিছিল। কিন্তু এই কথা শুনি তাৰ মন কোঁচ খাই গ’ল।

প্ৰতিবাদ কৰা অৰ্থহীন; অকল অৰ্থহীনেই নহয় অসম্ভৱো। বাকী ছোৱা বাট আন্ধাৰত জুপুকা মাৰি বহি সি ভাবিছিল—এই দুৰ্নীতি, অনিয়ম, প্ৰতি-দুৰ্নীতি, কৰ্তব্যচ্যুতি, অৱহেলা এয়েই নেকি আমাৰ ভাগ্য?

দেহটো যেন অপমানিত, মনটো যেন সংকুচিত—সি যেন এক এটা অকলশৰীয়া নীৰৱ দৰ্শক এই অৰ্থহীন জীৱনৰ……

জোনটো উঠি আছিল। কি তিথি তাৰ মনত নাই। বাটেদি দুজনমান খেতিয়কে কথা পাতি গৈছে, কালিলৈ হাল খতি। গতিকে নিশ্চয় পূৰ্ণিমা হব। চোতালৰ উত্তৰ ফালে এটা প্ৰকাণ্ড পুখুৰী, তাত মাছে জঁপিয়াইছে। ঘৰটো পকী। প্ৰকাণ্ড ঘৰ। বৰা নিশ্চয় ধনী খেতিয়ক। বাৰীখনো ডাঙৰ। কিন্তু মাজে মাজে কুঁহিয়াবোৰ যেন জ্বলিছে। এই অঞ্চলত বৰষুণ নিচেইকে নহয় আৰু জলসিঞ্চনৰ ব্যৱস্থা একেবাৰে নাই বুলি সি কাগজত পঢ়িবলৈ পাইছিল। বোধহয় সেইবাবেই প্ৰকাণ্ড বাৰীখনৰ শ্ৰী কম। তামোল-পাণৰ বননিৰ মাজেদি বিৰিঙি উঠিছে ছিগা জোনাকৰ পোষ্টাৰ। কাৰো বিজ্ঞাপন তাত নাই। সেইবোৰ যেন গলিত হৃদয়ৰ বিধ্বংসিত টুকুৰা।

বুকুখন যেন বহি গৈছে তললৈ। মালতীৰ হেঁচাত। যোৱা নিশা তাই তাক নিমন্ত্ৰণ কৰিছিল, কিন্তু নিমন্ত্ৰণলৈ অকল তাকে নিমন্ত্ৰণ কৰা নাছিল। নতুনকৈ সিহঁতৰ বিভাগত কামত সোমোৱা জীৱন কলিতাক নিমন্ত্ৰণ কৰি আনিছিল। এই নিমন্ত্ৰণৰ যোগেদি তাই যেন জনাই দিছিল তাৰ প্ৰতি তাই আৰু আগৰ দৰে আসক্ত নহয়। জীৱন দেখিবলৈ ধুনীয়া নহয়, বুদ্ধিমানো নহয়, কিন্তু বড়িয়াল। সি মালতীৰ প্ৰত্যেকটো কামতে গভীৰ অনুৰাগ প্ৰদৰ্শন কৰিছিল সেই দিনা। অপূৰ্বই কোনো দিনেই মালতীৰ শাৰীৰ বা মেখেলাৰ ৰং প্ৰশংসা কৰা নাছিল, তাইৰ দৌলৰ দৰে খোপাটো দেখিও তাত একো চমৎকাৰিত্ব দেখা নাপাইছিল। প্ৰকৃতপক্ষে মালতীৰ মুখৰ গঠন বা আকৃতিটোত সি অসাধাৰণ কিবা এটা আছে বুলি নাভাবিছিল। এটা মাথোন বস্ত্ৰেই মালতীৰ আছিল। তাইৰ দেহটো লাহী। বুকুখন নিয়মিতভাৱে ওখ আৰু মুখখন কমলীয়। তাইৰ চকুত এছাটি বিজুলী আছিল। সেইবাবেই সি মালতীৰ গুৰিলৈ গৈ, তাইক চাই, তাইৰ সাহচৰ্য লাভ কৰি গভীৰ আনন্দ পাইছিল। মালতীয়ে পাকে-প্ৰকাৰে এদিন বিয়াৰ কথা কওঁতেও সি আপত্তি দৰ্শোৱা নাছিল। বিয়া কাক কৰাব বা নকৰাব সেই সম্পৰ্কেও কোনো দিনে সি চিন্তা কৰা নাছিল। এনে অৱস্থাতে জীৱন কলিতা তাইৰ আগত ওলালহি। প্ৰথম দিনাবেপৰা জীৱন কলিতাই মালতীৰ এবাৰ নোৱাৰা মোহত পৰিল। অপূৰ্বই সদায় দেখে কলিতাই অসীম আগ্ৰহেৰে তাইৰ সাধাৰণ কথাবোৰো শুনে, যেন তাত এটা অপূৰ্ব স্বাদ আছে; তাইৰ শাৰীৰ ৰং, খোপাৰ বাহাৰ, খোজ-কাটল, আৰু মুখৰ সৌন্দৰ্য সকলোবোৰেই তাৰ মানত অভিনৱ আছিল। মালতী প্ৰথমতে আকৰ্ষিত হোৱা নাছিল। কিন্তু প্ৰশংসাৰ প্ৰতি তাইৰ ডাঙৰ দুৰ্বলতা আছিল। এটা বছৰৰ ভিতৰতে সেইবাবে তাইৰ ব্যৱহাৰ সম্পূৰ্ণৰূপে সলনি হৈ গ’ল। জীৱন কলিতাই কথা কলে তাই মন দি শুনা হ’ল, আৰু তাৰ দুই

এটা অনুচ্চ বসোক্তিবো তাই প্রত্যুত্তৰ দিবলৈ ললে। কিন্তু তেতিয়াও তাই অপূৰ্বৰ প্ৰতি বিৰাগ হোৱা নাছিল।

কালি ৰাতি কিন্তু মালতীৰ বাৱহাৰ সম্পূৰ্ণ বেলেগ দেখিলে।

মালতীয়ে ককায়েকৰ লগত একেটা ভাৰা ঘৰতে থাকে। ককায়েক বৰ উদাৰ মানুহ। নিজে ইটো সিটো ঠিকা কৰে আৰু তাৰে পইচাবে কোনো বকম চলি থাকে। লগত নব্বোৱেক থাকে, কিন্তু ল'ৰা-ছোৱালী হোৱা নাই। ভনীয়েকৰ দৰা বিচাৰিবৰ বাবেও ককায়েকৰ কোনো যত্ন নাই। মালতীক নিজে দৰা বাচি লবলৈ পূৰ্ণ অধিকাৰ দিছে। তেওঁ নিজেও হেনো তেনেকৈয়ে বিয়া কৰাইছে। আনহাতে মালতীবো নিজৰ কচি আৰু বিচাৰৰ ওপৰত অগাধ বিশ্বাস আছিল।

কালি মালতীয়ে নিজে বন্ধা-বঢ়া কৰিছিল। আন দিনা তাই সদায় মাৰ্টন চপ্ আৰু বোঁ মাছৰ টেঙা জোল কৰে। কাৰণ ছয়োটা বস্তুৱেই অপূৰ্বৰ বৰ প্ৰিয়। কিন্তু সেই দিনা কৰিলে আলুৰ চপ আৰু মুৰগীৰ জোল। শেষত আকৌ নেফাৰ (উৰ্ভ-সীয়ম) আপেল আৰু জাহাজী কলেবে অতিৰিক্ত খাদ্য পৰিবেশন কৰিছিল। অপূৰ্বৰ পচন্দৰ বস্তুকেইটা নবন্ধাৰ কাৰণ কি তাক অপূৰ্বই জানিব খোজা নাছিল; কিন্তু মালতীয়ে নিজেই তাক জানিবলৈ দিছিল। জীৱন কলিতা কিছুদিন বিলাতত আছিলগৈ, তেতিয়াই হেনো আহাৰৰ শেষত ফল খোৱাৰ অভ্যাস কৰি ললে। তাৰপৰা হেনো কলিতাই খুব উপকাৰ পাইছে। কাৰণ পুৱা সদায় 'বাৱেলছ ক্ৰিয়াৰ' হয়। আনহাতে কলিতাই সকলো পৰাই মাছ-মাংস নাখায়, গতিকে আলুৰ চপৰ ব্যৱস্থা। অৱশ্যে ইয়াৰ মাজত মুৰগীৰ জোল কেনেকৈ সোমাল তাক মালতীয়ে ব্যাখ্যা কৰিবলৈ টান পাইছিল। মালতীয়ে কৈছিল, "বুজিছে অপূৰ্ব দাদা, কলিতাই সকলো কাম অনু প্ৰিন্সিপোল কৰে। সেয়েহে বিলাতলৈ যোৱাৰপৰা আন নিষিদ্ধ মঙহৰ সলনি মুৰগীৰ ওপৰতে

বেছি জোৰ দিছে। হয়তো, বিদেশলৈও যাব লগা হ'ব পাৰেতো।"

অপূৰ্ব নিৰ্বিকাবভাৱে ব্যাখ্যাটো শুনিলে, তাৰ পিছত কলে, "বিদেশত মদ নোখাৱকৈয়োতো থকা টান। গতিকে মদৰ ব্যৱস্থা নকৰিলা কিয়?"

এই প্ৰশ্নটো অপূৰ্বই যুক্তিৰ খাতিৰত কৰিছিল। কিন্তু জীৱন কলিতাই ঈৰ্ষা অনুভৱ কৰি কলে, "মদ দিব কিয়? মই বিলাততো মদ খোৱা নাই জানে! আমাৰ মানুহবোৰৰ বৰ ভুল ধাৰণা আছে জানে, বিদেশলৈ গ'লেই মদ খাব লাগে।"

অপূৰ্বই হাঁহি কলে, "অৱশ্যে মহাত্মা গান্ধীয়ে খোৱা নাছিল। কিন্তু আপুনি যি যুক্তিত মুৰগী খালে সেই যুক্তিত মদোতো খাব পাৰে।"

জীৱন কলিতাই বিলাতত মদ খাইছিল নে নাই সেই সম্পৰ্কে অপূৰ্বৰ বিন্দুমাত্ৰও কৌতূহল নাছিল, কিন্তু জীৱন কলিতাৰ ভোজনাচাৰৰ পৰিবৰ্তন বৰ স্মৃতিস্তিত নাছিল। তাকেহে মাথোন সি আঙুলিয়াই দিছিল।

কিন্তু জীৱনে তাক সহজভাৱে গ্ৰহণ নকৰিলে।

সি কলে, "মদ মই খোৱা নাছিলোঁ।"

অপূৰ্বই একো নক'লে, ক্ষমা খুজিবৰ একো কাৰণ সি বিচাৰি নাপালে। গতিকে জীৱন অসন্তুষ্ট হ'ল।

মালতীয়ে কোনোবাকম পৰিস্থিতি শান্ত কৰিবলৈ তাই গোটোৱা শেহতীয়া ইংৰাজী কিতাপৰ থূপটি আৰু তাই দিল্লী হৈ যাওঁতে কিনা চীনা মাটিৰ বাচন এটা আনি তাক দেখুৱালেহি। পাত্ৰটি বাস্তৱিকতে ধুনীয়া আছিল। পাতল সেউজীয়া বঙৰ ওপৰত দিয়া ফুলৰ এটা থূপ দেখি তাৰ ভাল লাগিছিল। সি পাত্ৰটি লৈ পৰীক্ষা কৰি থকা অৱস্থাতে জীৱনে বিষয় পৰিবৰ্তন কৰি তাৰ বিলাতৰ অভিজ্ঞতা কিছুমান বলকিলে।

মালতীয়ে আগ্ৰহেৰে শুনিলে, কিন্তু কোনো মন্তব্য নিদিলে।

অপূৰ্বই জানিছিল মালতীয়ে কিয় আগ্ৰহ দৰ্শাইছিল। জীৱনে দুই এবাৰ এগৰাকী বান্ধৱীৰ কথা উল্লেখ কৰিছিল। জীৱনৰ বৰ্ণনাত উচ্ছ্বাসৰ মাত্ৰা দেখি তাই অলপ বিতুষ্টও হৈছিল, কিন্তু দেখুৱাই একো প্ৰকাশ নকৰিলে।

জীৱনে মালতীৰ মনোভাৱ লক্ষ্য কৰি নিজেই সেই প্ৰসঙ্গ বন্ধ কৰিলে। অপূৰ্বই বুজিছিল সিহঁত দুয়োটাৰ মাজত গভীৰ বুজাবুজি হোৱা অসম্ভৱ।

মালতীয়ে এবাৰ তাক অকলশৰে পাই তাৰ লগত যে তাৰ বিয়া অৱশ্যন্তাৱী নহয়, সেই কথা থাওকতে উলুکیয়াইছিল। অপূৰ্বই তাইৰ মাতত কোনো দ্বিধা অথবা অনুতাপ লক্ষ্য কৰা নাছিল। কিন্তু তাৰো মনত কোনো উৎকণ্ঠা ওপজা নাছিল। মালতীৰ যদি আগ্ৰহ নাই, তেন্তে সি উপযাচি তাক বিয়া কৰাবলৈ নাযায়।

অপূৰ্বই মন কৰিছিল মালতীয়ে সেইদিনা চেলাউৰীত এটি ক'লা ৰং আৰু ওঁঠত লিপাষ্টিক ঘঁহিছিল। তেনেকৈ ৰং ঘঁহা কাৰণে তাইৰ মুখখনৰ কমণীয়তা হ্ৰাস পাইছিল। কিন্তু জীৱনে কাম-ৰঞ্জিত দৃষ্টিৰে কৃত্ৰিম ৰঙা ওঁঠ দুখনলৈ মন কৰি থকা দেখি অপূৰ্বই অনুভৱ কৰিছিল মালতীয়ে সাধাৰণ ছোৱালীৰ দৰে ৰুঢ় আত্ম-বিজ্ঞাপন কৰিবলৈ কুণ্ঠাবোধ কৰা উচিত আছিল। তাই সাধাৰণ ছোৱালী নহয়, গতিকে চৰিত্ৰৰ এই স্থলন অকমণীয়। সি মনে মনে বিৰক্তি অনুভৱ কৰিছিল। কিন্তু সিমানতেই সি ক্ষান্ত আছিল। মালতীৰ দোষ আঙুলিয়াই দিয়াৰ আগ্ৰহ নাছিল।

খোৱা-বোৱাৰ পিছতে সি ৰাতি এই ভ্ৰমণৰ অজুহাত দৰ্শাই সোনকালে মালতীহঁতৰ ঘৰৰপৰা ঘূৰি আহিল। জীৱন কিছু সময় তাতে ব'ল। সি ঘৰ সোমোৱাৰ পিছত হঠাতে মালতী-হঁতৰ মটৰখনৰ মাত শুনি এবাৰ খিড়িকীয়েদি ভূমুকিয়াই চাইছিল।

মালতীয়ে নিজে মটৰ চলাই জীৱনক ঘৰত থৈ আহিবলৈ গৈছে। তাৰ পিছত কাপোৰৰ তলতো বুকুখনত কিবা এটা হোৱা যেন তাৰ অনুমান হৈছিল।

অপূৰ্বই জেপৰপৰা আৰু তামোল এখন উলিয়াই মুখত ললে। মুখখন কেহা কেহা লাগিছিল। জোনৰ পোহৰ আহি তাৰ ক'লা অ'ভাৰকোটটোৰ ওপৰত পৰিছিলহি। জাৰত সি কোটৰ কলাৰ দুটা তুলি ডিঙিত লিপিট খুৱাই লৈ নিৰ্বিকাৰভাৱে তাতে বহি ব'ল। কাণত এবাৰ ঘৰীটো দি সি সময়ৰ উমান ললে; নিৰ্বিকাৰভাৱে সময় গৈ আছে। সময়ৰ কোনো অৰ্থ নাইকিয়া হ'ল তাৰ বাবে। ক'লৈকো যাব নোৱাৰি, একো কামো কৰিব নোৱাৰি। কেৱল নীৰৱ অপেক্ষা। চোতালত ভুকি থকা কুকুৰবোৰ মনে মনে ব'ল। পাতিহাঁহবোৰো নিতাল মাৰিলে। নিৰ্বিকাৰভাৱে তাতে বহি সি বাৰেপতি সমুখৰ আলিলৈ চাইছিল। প্ৰকাণ্ড ছুডাল কাঠ তাত পৰি আছে। জেওৰাখনৰ সিপাৰে কঠীয়াতলী। তাৰ নবাবোৰ শিয়ালে লৰাইছে। ষ্টেছনৰপৰা লাহে লাহে বেলখন চলি আহি গাঁওখনৰ দাঁতি পাই বিশ্বাশৱদে দৌৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে। ঘৰঘৰণিয়ে বুকু ভেদি গৈছে। বিষটো অলপ বেছি হৈছে।

ওচৰৰ মানুহ ঘৰত চ'ৰা-ঘৰৰ দুৱাৰ বন্ধ হ'ল। ভিতৰত কোনো-বাই তাল বাই নাম গাইছে। তালৰ শব্দটো শুনি তাৰ বহুত দিনৰ আগৰ কথা মনত পৰিল। তেতিয়া সি পাঠশালা স্কুলৰ ছাত্ৰ। সমৰ আছিল তাৰ লগৰীয়া। ইয়াৰে পোষ্ট অফিচত বাপেকে কাম কৰিছিল। সদায় একেলগে স্কুললৈ যাওঁতে যাওঁতে সমৰৰ লগত তাৰ বিভিন্ন বন্ধুত্ব গঢ়ি উঠিছিল। তেতিয়াও বেলৰ আলিটোৰ

দাঁতিয়ে দাঁতিয়ে সক সক কিছুমান অফিচ ঘৰ, কোৱাৰ্টাৰ আৰু দোকান-পোহাৰ আছিল। বাপেক তাৰে এটাত আছিল। সমৰ আছিল এই তালবোৱা মানুহঘৰৰ ল'ৰা। সমৰে তাক প্ৰায়ে সিহঁতৰ ঘৰলৈ মাতিছিল; আৰু তাৰ লগত মাজে মাজে হাবিত বাঘৰ খোজ চাবলৈও গৈছিল। সমৰে তেতিয়াৰেপৰা হাতত এখন দা লৈ ফুৰিছিল, আৰু একোলৈকে ভয়-সংশয় নকৰিছিল। বাঘৰ খোজ চাবলৈ যোৱাৰ কথা সিহঁতৰ মাক বাপেকে যুগাক্ষৰেও নাজানিছিল। অপূৰ্বই তাৰ লগত নিঃশয়ে গৈছিল; বাঘলৈ তাৰ ভয় আছিল, কিন্তু সমৰৰ শক্তিৰ ওপৰত তাৰ ইমান বিশ্বাস আছিল যে সি লগত থাকে মানে সি ভয়ৰ প্ৰতি নিৰ্বিকাব আছিল।

আজিও সমৰৰ হাতত এখন নতুন ধৰণৰ দা দেখিলে,—যাৰ নাম ডেগাৰ।

সেই ডেগাৰেৰে সি কি কৰে?

কাক শিক্ষা দিয়ে?

সি নাজানে।

হয়তো আজিও তাৰ কালৈকো ভয় নাই। তাৰ কোঁতুহল হৈছিল সমৰৰ কথা জানিবলৈ। কিন্তু জানিয়েই বা লাভ কি?

একো লাভ নাই।

সেই খেতিয়ক মানুহটোৰ সৈতে আগৰ আলিবাটটোৱেদি গৈছিল ক'লৈ? বৃথা কোঁতুহল। স্মৃতিত শৈশৱৰ সমৰটোহে জীৱন্ত হৈ আছে। পাঠশালা স্কুল এবাৰ পিছত শৈশৱৰ সমৰটোহে জীৱন্ত হৈ আছে। পাঠশালা স্কুল এবাৰ পিছত অপূৰ্ব গুটি গ'ল গুৱাহাটী চহৰলৈ। মাক আৰু সি তাতে থাকিবলৈ লৈছিল মোমায়েকৰ লগত। তাৰ পিছত সমৰক সি দেখা নাই। এই সকলো চহৰখনৰ ভিতৰুৱা খবৰো একো নাপায়।

বাপেক মাজে মাজে কেতিয়াবা গুৱাহাটীলৈ যায়। তাৰ লগত বিশেষ কথা-বতৰাও নাপাতে। মাত্ৰ তাৰ পঢ়া-শুনাৰ তদাৰক

কৰে। বাপেকে কেতিয়াবা তালৈ চিঠি লিখে। বেছি কথা নিলিখে। ভাল-বেয়াৰ বাহিৰে কেৱল পঢ়া-শুনাৰ কথাই থাকে। মাক অতি সৰল প্ৰকৃতিৰ মানুহ আছিল। বাপেকক দেৱতা বুলি ভাবি যি কয় তাকে নিৰ্বিবাদে মানি লৈছিল। বাপেকৰ বিষয়ে মাকে তাক বেয়াকৈ কোৱাৰ কথা সি কোনো দিনে শুনা নাছিল। মোমায়েক আছিল কিন্তু বৰ জটিল মানুহ। বাপেক মৰা দিনাখনলৈকে—সি তেতিয়া কলেজত নাম লগাইছে—সি জনা নাছিল যে বাপেকৰ কিবা কামত আসৌৱাহ ধৰি মোমাইদেৱেকে মাকক দেউতাকৰ ওচৰপৰা লৈ আহি নিজৰ লগত ৰাখিছিল। মনত পৰে, বাপেক মৰা বাতৰি পোৱাৰ দিনাও অপূৰ্বই কন্দা নাছিল।

মাকে হলে কান্দিছিল। সেই বাবে তাৰো অলপ বেয়া লাগিছিল, কিন্তু সামান্যভাৱেহে। মাকে কপালৰ ফোট মটি বগা কাপোৰ-কানি পিন্ধিবলৈ লোৱাত সি অলপ আচৰিত হৈছিল। মোমাইদেৱে অৱশ্যে ব্ৰাহ্মণ মতাই তাৰ হতুৱাই শ্ৰাদ্ধাদি কৰাইছিল, কিন্তু সেইবোৰ কাম সি নিৰ্বিকাবভাৱে কৰি গৈছিল। তাৰ অৰ্থ বুজা নাছিল।

মোমায়েক জটিল মানুহ আছিল যদিও তাৰ পঢ়া-শুনা আৰু পঢ়া-শুনাৰ অন্তত চাকৰি কৰাৰ সিদ্ধান্তত একো মাত মতা নাছিল। আনকি বিয়া-বাকৰ ক্ষেত্ৰতো মোমায়েকে কোনো দিনে তাক একো উপদেশ নিদিছিল। মাকে মাজে মাজে তাক বিয়া কৰাবলৈ ধৰিছিল, কিন্তু তাৰ বিয়া-বাক কৰাবৰ বাবে বিশেষ কোনো ইচ্ছা ওপজা নাছিল।

এদিন মাকে হঠাতে ঢুকাই থাকিল। মাকৰ স্বাস্থ্য ভালেই আছিল। কিন্তু এটা দুৰ্ঘটনাত তেওঁৰ প্ৰাণহানি ঘটিল। কিবা সকামত পৰি এদিন নাৱত উঠি মাক ভৰ বাৰিষা ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হৈছিল। পাৰ হওঁতে হঠাতে বাটত নাও ডুবি মাকৰ মৃত্যু ঘটিল।

সেইদিনা তাৰ খুব বেয়া লাগিছিল। মানুহে বিচাৰি বিচাৰি মাকৰ

শটো নাপালে। সেইদিনাবেপৰা মোমায়েকৰ ঘৰত তাৰ থাকিবৰ মন নোযোৱা হ'ল; মোমায়েকক কৈ সি তাৰপৰা ওলাই আহি কলেজৰ ওচৰৰে এটা ভাৰা ঘৰত থাকিবলৈ ললে। ভাৰা ঘৰটো মালতীহঁতৰ ঘৰপৰা বেছি দূৰত নাছিল।

ভাৰা ঘৰটোত সি এটা চাকৰো বখা নাই। নিজে বন্ধা-বঢ়া কৰে, নিজে খায় আৰু নিজে বজাৰ-সমাৰ কৰে। একোৰে প্ৰতি তাৰ বিশেষ আকৰ্ষণ নাই। ঘৰটোত সি খাট এখন আৰু বাকচ এটা ৰাখিছিল; কানি-কাপোৰ মাত্ৰ তিনি সাজ থাকে। মালতীয়ে তাক ফকীৰ বুলি মাজে মাজে জোঁকাই; কিন্তু আচলতে মালতীয়ে নাজানে যে তাৰ লোভ মোহ কাম ক্ৰোধ সকলো আছে। কিন্তু সেইবোৰ প্ৰবৃত্তিয়ে বিচলিত কৰি টানি নিলেও সি ভয় নাখায়। কাৰণ তাৰ পাপৰ ভয় একেবাৰে নাই।

মালতী নিজে সেই ঘৰলৈ কেইবাদিনো আহিছে। তাই তাক এখন ভাল খাট কৰাবলৈ উপদেশো দিছে। য'তে ত'তে আলৈ-আথানি হৈ কিতাপবোৰ পৰি থকা দেখি আলমাবী এটা কিনিবলৈও কৈছিল। এদিন পাকঘৰটো পৰিদৰ্শন কৰি হিটাৰ লাইন এটা লবলৈও কৈছিল। কোনো এটা উপদেশকে সি পালন কৰা নাই মালতী যোৱাৰ পিছতে সি আগৰ দৰে নিৰ্বিকাব হৈ যায়।

এদিন কলেজ সপ্তাহৰ উৎসৱ সমাপ্ত কৰি বাতি ছুটা বজাত তাৰ লগত আহি মালতী ঘৰত সোমাইছিলহি। দুয়ো বহি বহি প্ৰায় চাৰিটামান বজালৈকে কথা পাতিছিল। তেনেতে হঠাতে এজাক অকাল বৰষুণ আৰম্ভ হ'ল। খুব জোৰে বতাহ বলিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। বতাহত থাকিব নোৱাৰি মালতীয়ে ছুৱাৰ-খিড়িকীবোৰ বন্ধ কৰি দিলে। তাইৰ টোপনি ধৰিছিল। উপায় নাপাই তাই অপূৰ্বৰ বিছনাখনতে বাগৰ দিলে। ভাগবত তাইৰ দেহ অৱশ্যে হৈ আহিছিল। অলপ পৰৰ পিছত তাত টোপনি গ'ল।

অপূৰ্বই তাইৰ ভৰিৰ চেঙেলযোৰ খুলি মজিয়াত থলে, তাৰ পিছত

লাহেকৈ বিছনাৰ সোঁমাজলৈ ঠেলি দি গাৰ ওপৰত লেপ এখন পেলাই দি আঠুৱাখন তৰিলে। এবাৰ কপালত হাত দি তাইৰ গাত জ্বৰ থকা যেন অনুভৱ কৰিলে। নিৰ্বিকাবভাৱে সি ওচৰৰে মেজখনত বহি এখন কিতাপ উলিয়াই পঢ়িবলৈ লাগিল। লাহে লাহে কেতিয়া যে তাৰ মেজতে টোপনি ধৰিলে তাক সি কবই নোৱাৰিলে। বাতি-পুৱা যেতিয়া মাৰ পাইছে, তেতিয়া দেখে যে মালতীয়ে মূৰ আঁচুৰিবলৈ ফণি বিচাৰিছে। সি সদায় বিছনাৰ তলত ফণি থয়। সেইখন উলিয়াই দি সি ঘৰী চাই দেখে যে আঠ বাজিছে। মূৰ আঁচুৰি মালতীয়ে ভিতৰত গৈ চাহ কৰিলে। চাহ খাওঁতে খাওঁতে ন বাজিল।

চাহ খাবলৈ লৈ হাঁহি মালতীয়ে কলে, “চকীতে যে গুলা, বিছনালৈ নাহিলা কিয়?”

অপূৰ্বই চাহকাপ খাই উত্তৰ দিলে “ইয়াতেইতো ভাল টোপনি গ'ল। তাতে তুমি আলহী।”

মালতীয়ে কলে, “মানুহে এই কথা শুনিলে জানো মোক তোমাৰ আলহী বুলি ভাবিব?”

“আনে যি ভাবে ভাবক।”

মালতীয়ে “ফকীৰ” বুলি ঠাট্টা কৰি লাহে লাহে তাৰ ঘৰপৰা ওলাই গ'ল। অপূৰ্বই পুনৰ নিৰ্বিকাবভাৱে কিতাপ পঢ়িবলৈ লাগিল।

আন এদিন ছুৱাৰ-খিড়িকী মেলি বাতি সি শুই থাকোঁতে মালতী আহি তাৰ কাষত মনে মনে শুই পৰিছিলহি। সেইদিনা তাই বিছতলীৰ উৎসৱপৰা বহুত নিশা উলটি আহিছিল। আহোঁতে অপূৰ্বৰ কমৰ ছুৱাৰ খোলা আৰু লাইট জ্বলি থকা দেখি তাই কৌতূহলবশতঃ তাৰ কোঠাত সোমাইছিল।

তাৰ পিছত ছুৱাৰ বন্ধ কৰি, লাইট লুমাই, নিজে অপূৰ্বৰ কাষত শুই থাকিল। বাতিপুৰা অপূৰ্বই সাৰ পাই কাষত মালতীক দেখি একান্তমনে তাইৰ কমলীয় মুখখন চালে। খোপাটো কিন্তু জালখনে ভালদৰে ধৰি বাখিছিল। বুকুখন যুহুভাৱে উঠা-নমা কৰিছে। বুকুৰপৰা কাপোৰ খহি পৰিছে। ভৰিৰ ফালেও শাৰীখন কোঁচ-মোঁচ খাইছে। একো নকৈ সি তাৰপৰা লাহেকৈ উঠি গুচি গ'ল আৰু ভিতৰত চাহ কৰিলেগৈ। চাহ হ'লত সি লাহেকৈ তাইৰ কপালত এটা চুমা খাই মাতিলে, “মালতী।”

মালতী উঠি বহিল। তাই তাক সাৱটি ধৰিলে। যাৰৰ সময়ত তাই কলে, “আমি সোনকালে বিয়াখন পাটোঁ কি বোলা। বেজিষ্টাৰ্ডেই কৰিম কি বোলা?”

“তোমাৰ যি ইচ্ছা”—নিৰ্বিকাৰভাৱে সি কলে।

সেই মালতীয়ে কালি তাৰ লগত একপ্ৰকাৰ সম্বন্ধ ছেদ কৰিছে। তাতো তাৰ আপত্তি নাই। মাত্ৰ বুকুখন বিয়াইছে।

কপালী আকাশী আইদেৱে কুঁৱলীৰ চাদৰ লৈ ক'ববাত অভিসাৰলৈ যাবলৈ ওলাইছে। কিন্তু তাৰ দৰে আকাশীয়ে বাট কেনি চিন্তা কৰা নাই। তামোল বনৰিৰ ওপৰে ওপৰে খোজ কাঢ়ি কাঢ়ি যাওঁতে তলৰ পাতবোৰ কঁপি গৈছে। অপূৰ্বই নিজে ইয়ালৈ কিয় আহিছে তাক নাজানে। আহিব নো লাগে কিয়? এই নিৰ্বাচনত যিবোৰ প্ৰাৰ্থী উঠিছে, সেইবোৰ সকলো দেখোন একে ধৰণৰ লোক, বেলেগ বেলেগ দলৰ ছাপ নিজৰ গাত লগাই ললেই জানো সিহঁতৰ চৰিত্ৰৰ পৰিবৰ্তন হব? কণা মানুহৰ যুঁজ এইখন। প্ৰত্যেকেই বহুত কিবাকিবি কৰি দিম বুলি প্ৰতিজ্ঞা কৰিছে, কিন্তু এই প্ৰতিজ্ঞা

বন্ধা কৰিব পাৰিব নে নোৱাৰে সেই বিষয়ে কোনেও গভীৰভাৱে চিন্তা কৰা নাই।

মালতীয়ে জীৱন কলিতাৰ হৃদয়-হৰণ কৰিবৰ বাবে যেনেকৈ কালি লিপষ্টিক লগাইছিল, এওঁলোকেও নিজৰ বিজ্ঞাপন কৰিছে বিশেষ দলৰ পোছাক পিন্ধি। তাতে ভোটাৰবোৰ ভোল গ'লে সৰ্বনাশ। সেইবাবে—

ডিঙিটো খেকাবেৰে ভৰি পৰিছে; বুকুতো এটা বিষ অনুভৱ কৰিছে। তাৰ ভোকো লাগিছে। মতা মাত্ৰকে সি আহিবলৈ ওলাল। কিয়? ভোটাৰসকলক সঁচা কথা কবলৈ?

সি একো ধৰিব পৰা নাই। প্ৰাৰ্থীজন তাৰ বন্ধু। এই সমষ্টিত মানুহটোৰ ঘৰ। বহুত মানুহে তাক চিনিও পায়, তাৰ প্ৰতিপত্তিও যথেষ্ট অঞ্চলটোত। ওচৰৰে বিজাৰ্ত্ত মাটি দখল কৰিবৰ বাবে কেইবাবাৰো আন্দোলনো কৰিছে মানুহটোৱে। কাৰাবৰণো কৰিছে। মানুহটো সৎ বুলি খ্যাতিও আছে। পঢ়া-শুনাও যথেষ্ট কৰে। তাৰ লগত বন্ধুত্ব আছে বুলিয়েই তাক ইয়ালৈ মাতি আনিছে। মতা বাবেই সি আহিছে। আন কিবা বিশেষ তাগিদত সি অহা নাই। এজন বন্ধুক সহায় কৰিব।

চিন্তাশীল মানুহ বুলি তাৰ এটা উপকৰা খ্যাতি আছে, বাজ-নৈতিক মহলবোৰত প্ৰগতিশীল ব্যক্তি বুলি বহুদিনৰপৰাই পৰিচিত। সাহিত্য আৰু শিল্পত বিচক্ষণ সমালোচক বুলিও তাৰ খ্যাতি আছে যুৱকসকলৰ মাজত। অৱশ্যে এই খ্যাতি কিয় হৈছে তাক সি কব নোৱাৰে। সি এনে খ্যাতি বিচৰাও নাই। সাহিত্য আৰু শিল্প সম্পৰ্কে যিবোৰ বচনা সি লিখিছে সেইবোৰ সাধাৰণ অধ্যয়নৰ ফল মাথোন। সেইবোৰত বিশেষ অন্তৰ্দৃষ্টি আছে বুলিও তাৰ বোধ নহয়। হব পাবে তাৰ মনৰ কথাবোৰ নিসংকোচভাৱে সেই প্ৰবন্ধবোৰত ওলাইছে বুলিয়েই হয়তো এই নিয়মৰ শিকলিৰে

বন্ধা সমাজখনৰ ডেকা-গাভৰুৱে তাত কিবা এটা সোৱাদ পাইছে।
কিন্তু সি সাধাৰণ কেনভাচাৰৰ শাৰীলৈ নামিব নোখোজে।

এখন জীপ গাড়ীৰ পোহৰত সমগ্ৰ
বাৰীখন উজ্জ্বল হৈ পৰিল। সি বুজি পালে এইবাৰ অম্বিকা
বৰা আহিছে। চুটকেচৰপৰা উঠি সি চোতালৰ সোঁমাজত গৈ
থিয় হ'ল, লগে লগে টেটুফলা চিঞৰ মাৰি জীপ গাড়ীখনৰ
ইঞ্জিন বন্ধ হৈ গ'ল। অম্বিকা বৰা নামি আহিল, আৰু নামি
আহিল এজনী ছোৱালী। ছোৱালীজনীয়ে মুগাৰ বিহা-মেখেলা
পিন্ধি আহিছে; তাৰ ওপৰত এটা বঙা চুৰেটাৰ। মুখখন মিঠা-
বৰণীয়া, কিন্তু চেহেৰাটোত এটা অদ্ভুত আকৰ্ষণ আছে। বৰাই
জীপৰ বস্তুবোৰ নমাই মানে তায়েই আহি অপূৰ্বৰ ওচৰত থিয়
হৈ লাহেকৈ প্ৰণাম জনাই কলে, “আপুনিয়োই চলিহা নহয় জানো?”

“অঁ।” বুকুখন টিপ্ টিপাবলৈ ধৰিলে তাৰ।

“ব'ব মই ছুৱাৰখন খুলি দিওঁগৈ। আপোনাৰ খুব ঠাঙা
লাগিব পায়!”

প্ৰশ্নটোৰ উত্তৰ দিয়াৰ প্ৰয়োজন বোধ নকৰিলে অপূৰ্বই। তাইৰ
নামটোও নুসুধিলে। কিন্তু মন কৰিলে ছোৱালীজনীৰ আকৰ্ষণীয়তা
আছে তাইৰ সুগঠিত মুখাৱয়বত। আকৃতি পছম ফুলৰ দৰে,
ক্ৰমাত তলৰ ফালে ঈষৎ জোঙা। ছোৱালীজনীৰ খোপাটো
সাধাৰণ, মুখতো কোনো প্ৰসাধনৰ লক্ষণ নাই। দেহটো দীঘল,
মালতীতকৈ কিজানি দুই ইঞ্চিমান ওখ হ'ব। দেহৰ গঠন আৰু
লাৱণ্য মালতীতকৈ অলপ বেছি। ছোৱালীজনী যোৱাৰ খন্তেক
পিছতে বৰা আহি তাৰ গুৰি ওলালহি। অপূৰ্বই মন কৰিলে
বৰাৰ মুখখনত আগৰ সোঁঠৰ নাই, লাহে লাহে তালৈ নামি

আহিছে বাৰ্ধক্যৰ ক্ৰূৰ স্পৰ্শ। তথাপি স্মৃগোল মুখখনৰ লাৱণ্য
হাস পোৱা নাই; চকুত দৃষ্টিৰ গভীৰতা অটুট আছে। মুখখনত
এটা স্নান হাঁহি ফুটাই বৰাই কলে, “ইস্ মইনা, তোমাক বৰ
কষ্ট দিলেঁ।। বাহিৰত বহা এঘণ্টা মান হল নহয় নে?”

অপূৰ্বই ঘৰী চাই কলে, “ঠিকেই কৈছে। আপোনালোকৰ
কোনো মানুহ নগ'ল ষ্টেছনলৈ! মই নিজেই আহিলেঁ।।”

বৰাই হাতত বেগটো আৰু কাগজৰ টোপোলাকেইটা লৈ
ছুৱাৰমুখলৈ আগবাঢ়িল। ইতিমধ্যে ছোৱালীজনীয়ে ছুৱাৰখন খুলি
তাক মাত লগালেহি আৰু চুটকেচটো হাতত লৈ খৰ খোজেৰে
ভিতৰ সোমাই গ'ল। অপূৰ্বই মন কৰিলে ছোৱালীজনীৰ খোজ-
কাটলত মালতীতকৈ চপলতা অধিক। মাতটোও অধিক মিঠা
আৰু অকৃত্ৰিম। বৰাই তাক ‘আহাঁ’ বুলি ভিতৰলৈ মাতিলে;
সি সোমাই যোৱাৰ লগে লগে বৰাই তাক এখন চকীত বহিবলৈ
নিৰ্দেশ দি নিজে ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। ষ্টেছনলৈ মানুহ
নগ'ল তাৰ ব্যাখ্যা হয়তো পিছত দিব। জানিবৰ বাবে অপূৰ্বৰ
আগ্ৰহো নাছিল। এতিয়া কাৰণ জানিনো কি হ'ব? বৰা মানুহ-
জনৰ সাজ-পাৰ সাধাৰণ গাঁৱলীয়া খেতিয়কতকৈ অলপ উন্নত।
ধূতীখন গোবোহালৈকে পৰা। গাত এটা গৰম কোট আৰু এৰি
চাদৰ। ভৰিত এযোৰ পাম্পচু। মানুহজন আটিল কিন্তু পিঠিতে
এঠা কুজ আছে। ভিতৰলৈ যাওঁতে কুজা হৈ খোজ কাঢ়িছিল।
ছুয়ো গুচি গ'লত কমটো নিৰ্জন হ'ল। লেমৰ পোহৰত টমিক-
টামাককৈ পকা বেবৰ গাত ছবি কিছুমান জিলিকি উঠিল।
তাৰে এখনত ছোৱালীয়ে কৰা হাতৰ কাম দেখা গ'ল। তাৰ
ফুল কেইপাহমানৰ মাজত God is Great কথাষাৰ লিখা
আছে। বাকীবোৰ ছবি নমনি। তাৰে এখন বোধহয় কোনোবাই
প্ৰাইজ পোৱা চাৰ্টিফিকেট। খুব সম্ভৱ ছোৱালীজনীৰ। বাহিৰৰ-
পৰা ঘৰটোৰ কমবোৰৰ আয়তন ধৰিব নোৱাৰি। কিন্তু ভিতৰত

ধৰিব পাৰি গাঁৱলীয়া আচৰন্তৰ কচিৰ কথা। কমবোৰ আহল-
বহল, ফৰকাল। বাহিৰৰ কমত বেৰতে এটা প্ৰকাণ্ড ঘৰী ওলমি
আছে। ঘৰীটো টিক্‌টিক্‌কৈ বাজি আছে। কিন্তু তাৰ হৃদয়ৰ
ঘৰী অধিক খবকৈ বাজিছে।

বহুত পৰলৈ কোনো ওলাই অহা নেদেখি অপূৰ্ব থিয় হ'ল।
কমৰ ভিতৰতে থিয়া-থি কৰি থাকোঁতেই হঠাতে ছোৱালীজনী ওলাই
আছিল আৰু তাক কলে, “আহক, আপোনাৰ কোঠালৈ আহক।
মই পানী গৰম কৰোঁতে কৰোঁতে বেলি হ'ল। ভৰি-হাত নুধুব
জানো?”

গৰম পানীৰে ভৰি-হাত ধোৱাৰ প্ৰয়োজন সি অনুভৱ কৰিলে।
কাজেই নিশকে গাভৰুৰ পাছে পাছে ‘নিজৰ’ কোঠালৈ খোজ
ললে।

“পানী পিবালিতে থৈছোঁ।”

ছোৱালীজনী গুচি গ'ল। অপূৰ্বই কমটোত ডাব আছে নে
নাই চালে। নাই। আঠুৱাতবা খুটিটোত অ'ভাবকোটটো ওলোমাই
সি লাহেকৈ পিবালিলে ওলাই গ'ল। এটা বাণ্টিত গৰম পানীৰ
ধোঁৱা বলি আছিল। মূঢ়া এটাত বহি সি লাহে লাহে ভৰি কেইটা
ঘঁহি ঘঁহি ধুলে। তাৰ পিছত মুখখন আৰু চুলিবোৰ পানীৰে
মোহাৰি বাটৰ ধূলি গুচাবলৈ যত্ন কৰিলে। মনটো ফৰকাল লাগিল।
তাৰ পিছত চুটকেচ খুলি ধুতী-চোলা এযোৰ উলিয়াই সাজটো
সলাই ললে। গাত এখন এবি চাদৰ পেলাই সি বিছনাতে বহিল।
তাৰ নিজা ঘৰত এনে ধুনীয়া খাট অথবা কোমল শয্যা নাই।
বহুদিনীয়া চেপেটা তুলিখনৰ ওপৰত এখন বিছনা-চাদৰ আৰু এটা
সৰু গাঁক। জাবকালি এখন লেপ থাকে, তাতো গিলিপ নাই।
এয়ে তাৰ শয্যা। তাৰ তুলনাত এইখন কুসুম-কোমল। হলেই
বা!.....তাৰ দেহত এটা অস্বাভাৱিক উত্তাপ কিয় হৈছে?

লাহে লাহে সি বাগৰ দিলে। গাৰ ওপৰলৈ লেপখন টানি লৈ

চকু দুটা মুদিলে। চকু দুটা কিহবাই টানি নিলে। বুকুখন চোঁচ
লাগিছিল।

...প্ৰকাণ্ড বানপানীয়ে গোটেইখন
বুৰাই পেলাইছে, তৃণ-তক-লতা-জীৱ-জন্তু আটাইবোৰ উটি গৈছে।
সি যেন এটা নিৰ্জন মাজুলীত থিয় হৈ পৰিত্ৰাণৰ পথ বিচাৰিছে।
এডাল ক'লা সাপে তাক খেদি আহিছে। সাপডাল দেখাৰ লগে
লগে আতঙ্কত সি চিঞৰি উঠিছে.....

“ককাইদেউ!”

হঠাতে চকু মেলি সি আগত দেখা
পালে ছোৱালীজনী। হাতত চাহ জলপান লৈ অৰাক হৈ তাই বৈ
আছে।

“চিঞৰিছিল কিয়? সপোন দেখিছিল নে কি?” তাই সুধিলে,
“উঠক, চাহ খাওক।” নিতান্ত সাধাৰণ সাজ-পাৰ পিন্ধি আহিছে
মানুহজনীয়ে।

সি উঠি বহিল, কিন্তু মূৰটো বৰ গধুৰ গধুৰ লাগিছিল।
সমগ্ৰ দেহতে বিষ আৰু গৰম। আগতে কোনোদিনেই তাৰ এনে
লগা নাই জীৱনত। দেহত কিবা এটা প্ৰকাণ্ড বিকাৰ হৈছে।
কিন্তু সি ফুটাই যন্ত্ৰণাৰ কথা প্ৰকাশ নকৰিলে। ছঃখ-যন্ত্ৰণা এইবোৰ
মানুহৰ সম্পূৰ্ণৰূপে নিজা। আনৰ আগত কৈ তাক লাভ কি?
সি হাতখন আগ বঢ়াই ছোৱালীজনীৰ হাতৰপৰা চাহৰ বান-বাটিটো
ললে, কিন্তু এটোক ছটোক খোৱাৰ পিছতে বাটিটো থৈ দিলে।
দৈ আৰু চিৰাৰ বাটিটোলৈ তাৰ চকু ফুৰাবৰে মন নগ'ল। আকৌ
সি বিছনাত শুই পৰিল।

ছোৱালীজনীয়ে তাৰ গাত জ্বৰ লক্ষণ দেখি তাক নোসোধাকৈয়ে তাৰ কপালত হাত দিলে, তাৰ পিছত নিসংকোচে তাৰপৰা লাহে লাহে আঁতৰি গ'ল। কেই মিনিটমানৰ পিছতে দেউতাকক লৈ তাই পুনৰ ঘূৰি আহিল।

“কি হ'ল তোমাৰ? জ্বৰ উঠিছে নে কি?”

ববাই সুধিলে।

“জানো গম পোৱা নাই।”

ববাই নিজে এইবাব তাৰ কপালত হাত দি জিতা উলিয়াই দিলে। তাৰ পিছত কলে, “তুমি শোৱা। আজি একো খাব নালাগে। মই এজন ডাক্তৰ মাতি আনো।”

“নালাগে। অলপ জ্বৰ উঠিছে, ভাল হৈ যাব। মিছাকৈ কষ্ট কৰিব নালাগে। বহক। অলপ কথা পাঠোঁ। কাইলৈ মিটিং কেই বজাত?”

“চাৰি বজাত। আবেলি।”

“বহুত সময় আছে। ইতিমধ্যে মোৰ জ্বৰ ভাল হৈ যাব।”

ববাই এবাৰ জীয়েকৰ ফালে চালে। জীয়েকেও বাপেকৰ ফালে চালে। দুয়োৰে বেমাৰটো সহজ যেন লগা নাছিল। কেউফালে টাইফয়ড হৈছে। গতিকে বস্তুটো ইমান পাতলকৈ লব নোৱাৰি।

ববা নীৰৱে ওলাই গ'ল।

ছোৱালীজনী তাৰ কাষতে থিয় দি থাকিল।

অপূৰ্বই চকু মুদি কিবা ভাবিলে। অসংলগ্ন ভাব।

ছোৱালীজনীয়ে একান্তমনে তাৰ মুখখন পৰীক্ষা কৰিলে। অপূৰ্বৰ মুখখন বঙা হৈ উঠিছে। পকা থেকেৰা যেন মুখখন। দেখিলে মৰম লাগি যায়; যি বুজা গৈছে, আলহীৰ মনটোৰও সৰল। তাই তাৰ কাষ চাপি আহি আকৌ কপালত হাত থলে, তাৰ পিছত কলে—মূৰ কামুৰিছে নে কি!

“নাই। কাইলৈ মিটিঙত মানুহ হ'ব নে?”

“হ'ব। আপোনাৰ নাম শুনি ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে বৰ ৰং পাইছে। বহুত মানুহ হ'ব।”

হঠাতে তাৰ অনুভৱ হ'ল, নিৰ্বাচনৰ বিষয়ে ল'ৰা-ছোৱালী-বোৰক সি স্পষ্ট কথা ক'ব লাগিব। অন্ততঃ বিবেচনা কৰি বিহ্যৎ চৌধুৰীক ভোট দিবৰ বাবে—যুক্তিবোৰ সহজ হৈ উঠা নাই। যুক্তি নহ'লে সহজ কেনভাচাৰত পৰিণত হ'ব—বিড়ী-চিগাৰেটৰ কেনভাচাৰৰ দৰে।

“বিহ্যতক মানুহে ভোট দিব নে?”

“জানো ভোটাবেহে জানে।”

“তুমি একো শুনা নাই?”

“শুনিছোঁ। আমাৰ গাঁৱৰ ভোটবোৰ পাব। কিন্তু নগৰ-বোৰ পায় নে নাপায় কব নোৱাৰোঁ। সেই কাৰণেহে আপো-নাক মাতিছে। আপুনি ক'লে এসোপা ল'ৰা ঘূৰিব—”

“ঘূৰিব?”

তাৰ প্ৰশ্ন শুনি ছোৱালীজনী আচৰিত হ'ল। ঘূৰিব বুলি জানিয়েইতো বাপেকে তাক মাতিছে।

“ঘূৰিব, নুঘূৰিব কিয়?”

তাৰ কিন্তু নিজা ক্ষমতা জোখাৰ শক্তি নাই। তাৰ প্ৰভাৱ আনৰ ওপৰত পৰিছে নে নাই তাক ভাবিবলৈ সি কোনো দিনে প্ৰয়োজন বোধ কৰা নাই। সি যুক্তিবোৰ মাথোন নিজে ফঁহিয়াই লব, তাকে কৈ যাব। বিহ্যৎ চৌধুৰী যে আনবোৰ প্ৰাৰ্থীতকৈ ব্যক্তিগতভাৱে ভাল এই কথা সি কবলৈ নাযায়। কিন্তু বিহ্যৎ চৌধুৰীক ভোট দিলে সি যে বৰ্তমান ব্যৱস্থাৰ থুকুটি সমালোচনা কৰিব পাৰিব, সেই বিষয়ে সি নিসন্দেহ। গোটেই ব্যৱস্থাটোতে ঘূণে ধৰিছে। সেই কথা জানো ভোটাবে বুজিব পাৰিব,—মানে ব্যৱস্থাটো কিয় বেয়া। এই কথা বুজোৱাটো বিশেষভাৱে কষ্টকৰ। কাৰণ বেছিভাগ ভোটাবেই বৰ্তমান ব্যৱস্থাটো মানি চলে।

সি ক'লে, “জানো। ঘূৰিলেও ঘূৰিব, হুঘূৰিলেও নাই—”

ছোৱালীজনীয়ে মিচিকিয়াই হাঁহি শূধিলে, “আপুনি জানো আগতে নিৰ্বাচন কৰা নাই?”

“ওহঁ। এয়েই প্ৰথম।”

“মিটিঙত বক্তৃতা দিয়ে নে নিদিয়?”

“দিওঁ।”

“তেনেহলে হ'ব। বাহিবৰ নাম থকা মানুহ এটা হ'লেই হ'ল। বাৰীৰ ঘাঁহে গোহালিৰ গৰুৰে বাহি নাহে বাবেই বাহিবৰ মানুহ মাতে।”

এই কথা শুনাৰ লগে লগে অপূৰ্বৰ বিবক্তি উপজিল। তাৰ ধাৰণা সি এজন চিন্তাশীল লোক। যদি তাৰ চিন্তাৰ মূল্যতকৈ বাহিবৰ দেখমিয়াৰ মূল্যহে অধিক, তেনেহলে মিটিঙত বক্তৃতা দি সি ভাল নাপাব। সি ক'লে, “মই চিৰিয়াখানাৰ জন্তু নে কি?”

“কিয় হ'ব? আপুনি কথা কলে মানুহে শুনিব বুলিয়েই দেউতাহঁতৰ ধাৰণা।”

“মই কেনভাচাৰ নহয়।”

ছোৱালীজনীয়ে আচৰিত হৈ উত্তৰ দিলে, “কেনভাচাৰ নহয় নো কি?”

অপূৰ্ব মনে মনে ব'ল। হয়তো তাই ঠিকেই ধৰিছে, প্ৰচাৰ আৰু কেনভাচাৰ অৰ্থ এই ক্ষেত্ৰত একে। কিবা যদি সূক্ষ্ম পাৰ্থক্য আছেও তেন্তে সি তাইক সেই কথা বুজাই দিব পৰা নাই। বিছাতৰ চিঠি পাই সি ততালিকে আহিবলৈ সন্মত হোৱাৰ বিশেষ একো কাৰণ নাছিল। বিছাতে তাৰ সাহায্য বিচাৰিছিল বাবেই সি আহিল। এই চতুৰ ছোৱালীজনীয়ে তাক আচল কৰ্তব্যৰ বিষয়ে তাক সজাগ কৰি দিছে। সি ছোৱালীজনীক ওচৰত বহিবলৈ ক'লে; আৰু এতিয়া-নিৰ্বাচনত কি হৈছে তাক শূধিলে। ছোৱালীজনীয়ে ক'লে, “ছুটা কংগ্ৰেছ, তিনিটা কমিউনিষ্ট আৰু ছুটা ছচিয়েলিষ্ট দলে যুঁজিছে।

আৰু সৰু-সুৰা দলবোৰতো আছেই। বিছাতৰ কোনো দল নাই। গতিকে আপোনাক মাতিছে। কিয় নিৰ্দলীয় প্ৰাৰ্থীক ভোট দিব লাগিব সেই কথা বাইজক আপুনি বুজাই দিলেই হ'ব। এতিয়ালৈকে কিন্তু বুজা নাই।”

কথাবোৰ ঠাট্টাৰ সুৰত কোৱা যেন লাগিল অপূৰ্বৰ। কিন্তু ঠাট্টা কৰিলেও কৰক। নিজৰ অভ্ৰাতেই যে সি বনে নোৱাৰা শিল এটা কান্ধত তুলি লৈছে সেই কথা ধুকপ। তথাপি সি বুজাই দিব পাৰিব যে এই কণা মানুহৰ যুঁজখনত মানুহ বাচি উলিওৱাই হৈছে আচল টান কাম। সি ছোৱালীজনীৰপৰা বাকীবোধ প্ৰাৰ্থীৰ নাম আৰু এজন এজনকৈ সকলোৰে আছোপান্ত শূধিলে। গুণাগুণ যোগ-বিয়োগ কৰোঁতে কৰোঁতে শেহত বিছাতৰ ভাগত বিশেষ একো নৰ'লগৈ। ইপিনে এইবোৰ ভাবি-চিন্তি থাকোঁতে থাকোঁতে হঠাতে মূৰটো ঘূৰাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

যেতিয়া সি সাৰ পাইছে তেতিয়া বাতি ভালেমান। ছোৱালীজনী তেতিয়াও তাৰ কাষত বহি আছে।

“তুমি শোৱাগৈ নাই?”

“শুমেগৈ। অলপ ভাল পাইছে নে?”

“অঁ। যোৱা তুমি শোৱাগৈ।”

ছোৱালীজনীয়ে উঠাৰ কোনো লক্ষণ নেদেখুৱালে। তাইৰ মুখখন চায়ো কোনো উদ্বিগ্নতা দেখা নাপালে অপূৰ্বই। মালতীৰ লগত বহু মিল আছে ছোৱালীজনীৰ চেহেৰাৰ। তাই এবাৰ ক'লে, “দেউতা যে সেই গ'ল অহাই নাই ঘূৰি। ডাক্তৰো নাই।”

“আহিব। তুমি শোৱাগৈ। ভাত-পানী খালা নে নাই?”

“নাই, বহাবই পৰা নাই।”

“আন মানুহ নাই?”

“মাইত আছে, আজি কোনো নাই।”

“তেনে যোৱা। মই শোওঁ।”

ছোৱালীজনীয়ে তথাপি একো উঠাৰ লক্ষণ নেদেখুৱালে। অপূৰ্বক কোমল কুসুম যেন জ্ঞান কৰিছে তাই। একেবাৰে সকলোৰ দৰে কথা-বতৰাবোৰ। আনবোৰ কেনভাচাৰৰ দৰে নহয়। মূৰ ঘূৰোৱাৰ আগতে নিৰ্বাচনৰ দল আৰু প্ৰাৰ্থীবোৰৰ কথা তল তলকৈ শুধি লোৱা দেখিয়েই তাই অনুমান কৰিছে তেওঁ বুজি-বাজিহে কথা ক’ব। নিৰ্বাচনত তাই গাত লাগি কাম কৰিছে, কিন্তু কি কাৰণে কাম কৰিছে তাক তাই ক’ব নোৱাৰে। দেউতাকে কৈছে, সেয়ে তাইৰ বাবে যথেষ্ট কাৰণ। দলাদলিৰ কথা তাই ভালদৰে বুজিও নাপায় আৰু সেইবোৰ খেলত নোসোমায়ো। প্ৰাৰ্থীবোৰৰ ভিতৰত আটাই-তকৈ কোন ভাল তাকো তাই বিচাৰ কৰিব নাজানে। কিন্তু বিছাৎদা হৈছে তাইৰ মোমায়েক। মোমায়েকৰ হৈ ভাগিনীয়েকে কাম নকৰিব নে? তাই এইবোৰ কথা আৰু আলোচনা কৰিব খুজিছিল, কিন্তু অপূৰ্বৰ অৱস্থা দেখি একো নুশুধিলে।

অপূৰ্বই নিজেই শুধিলে, “বাক তোমালোকৰ গাঁৱৰ মানুহে বিছাতক কিয় ভোট দিব কোৱাচোন?”

ছোৱালীজনীয়ে এইবাৰ কিছু সময় ভাবিলে, তাৰ পিছত কলে, “বিছাৎ ঘৰৰ ল’ৰাতো! হাততে পাব। তাতে দেউতাক মানে ৰাইজে।”

অপূৰ্বই এই যুক্তিত মানুহে ভোট দিয়াৰ কোনো কাৰণ দেখা নাপালে। বৰাইত ইয়াৰ আচাৰ্যন্ত মাটিগিৰী, তুপৰি বছদিনীয়া ঠিকাদাৰ। এই ব্যৱস্থা সলনি কৰিবৰ বাবে তেওঁ বিশেষ যত্ন কৰাও নাই, ভৱিষ্যতেও নকৰিব। আনবোৰ মানুহে যদি তেওঁক মানে তেন্তে তেওঁলোকো সেই একে ব্যৱস্থাৰ সৰকত পৰিণত হব। অপূৰ্বই বৰ্তমানৰ দলবোৰক বেয়া পোৱা হৈছে, কাৰণ সিহঁতে এই ধৰণেৰেই

আচাৰ্যন্ত মুখিয়াল লোকৰ সাহায্যত ভোট সংগ্ৰহ নিৰ্বাচন জিকিবলৈ কুণ্ঠিত নহয়। কেইবাটাও দলে সমাজ-ব্যৱস্থা সলনি কৰি সমাজবাদ পতাৰ কথা কয়, কিন্তু যিবোৰ ভোটাৰক সচেতন কৰা দৰকাৰ আৰু যিবোৰ ভোটাৰৰ সংগঠিত সমৰ্থনৰ অবিহনে ব্যৱস্থা সলনি কৰা অসম্ভৱ সেইবোৰক মুক্ত কৰিবৰ অৰ্থে একো যত্নকেই নকৰে। অপূৰ্বই কলে, “তেনেহ’লে বিছাতো একে ফুটতে উঠিছে। তেনেহ’লে সি মোক মাতিছিল কিয়?”

ছোৱালীজনীয়ে হাঁহি ক’লে, “তাৰ বিচাৰ পিছে-পৰে হ’ব। এতিয়া শোৱক। মই যাওঁ।”

ছোৱালীজনী উঠি গ’লত অপূৰ্বৰ হঠাতে মনত পৰিল সমৰৰ কথাষাৰ : ‘বৰাৰ ঘৰত এজনী ডাইনী আছে’। এই ছোৱালীজনীয়েই সেই ডাইনী নে কি? ক’তা এই কাম-কাজ কথা-বতৰা ক’তোতো ডাইনীৰ লক্ষণ নাই। একেবাৰে সাধাৰণ সবল ছোৱালী। গুণ্ডাই ডাকিনী-যোগিনী কি চিনি পায়?

শেহ বাতিহে বৰা ডাক্তৰক লৈ ওলালহি। ডাক্তৰ হেনো নাছিল। গতিকে বহুত সময় ডাক্তৰৰ ঘৰত অপেক্ষা কৰিব লগাত পৰিল। বুঢ়া ডাক্তৰ। ভালমতে অপূৰ্বৰ জ্বৰৰ লক্ষণ পৰীক্ষা কৰি তেওঁ কলে, বেমাৰ হয় টাইফয়ড নহয় মেনিংগজাইটিছ। হাওঁফাওঁৰ অৱস্থাও ভাল নহয়। তেজ পৰীক্ষাৰ দৰকাৰ হ’ব। সেইদিনালৈ এটা মিক্সাৰ হলেই হ’ব।

বৰাই হঠাতে ক’লে, “এওঁ কোন চিনি পাইছেতো?”

“ওহঁ।”

“চন্দ পোষ্টমাষ্টৰৰ ল’ৰা।”

“অ’ মাষ্টৰৰ ল’ৰা!” বুলি ডাক্তৰ হঠাতে নীৰৱ হৈ গ’ল।

ডাক্তৰ যাবলৈ ওলাল। হঠাতে অপূৰ্বই কলে, “দেউতাতো ইয়াতে ঢুকালে। আপোনালোকে নিশ্চয় জানে। কিবা গম পায় নে কি আপোনালোকে?” সি ব’ল, “মই দেউতাক ভালকৈ নাপালোঁৱেই।”

ডাক্তৰে হঠাতে অপূৰ্বৰ ওচৰ পালেহি, আৰু তাৰ পিছত তাৰ ওচৰত কাণে কাণে ফুচফুচাই ক’লে, “সেইবোৰ কথা নজনাকৈ থাকিব পাৰিলে ভাল। কষ্ট পাবা।”

অপূৰ্বই নিৰ্বিকাৰভাৱে কলে, “কৌতূহলৰ কাৰণেহে সুধিছোঁ। একো নহয়, কওক। জানে, দেউতা মৰোঁতেও মই কন্দা নাই। মই ভালকৈ নাপালোঁৱেই নহয়।”

ডাক্তৰে এইবাৰ ববালৈ অৰ্থপূৰ্ণ দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰিলে। ববায়ো ডাক্তৰলৈ চাই চকু টিপ দিলে।

ডাক্তৰে ক’লে “এতিয়া নহয়। ভাল হৈ লোৱা আগতে। পিছত এদিন ববাই সকলো কথা ক’ব। হুগুনিলেই ভাল।”

ডাক্তৰ গুচি গ’ল। লগতে দৰব আনিবলৈ ববাও ওলাল। অপূৰ্বই নিৰ্বিকাৰ চিন্তে আকৌ কাটি সলাই গুলে। এওঁলোকে তাক ভালদৰে নাজানে। বাপেকে যদি কিবা পাপ কাম কৰিছিল, সেইটো বাপেকৰ কথা। তাৰ তাত কি? তত্পৰি তাৰ তো পাপৰ ভাৰ একেবাৰে নায়েই। সি চন্দ্ৰ পোষ্টমাষ্টৰৰ ল’ৰা নহয়, সি অপূৰ্ব। কান্ধত পিতৃৰ পাপৰ ভাৰ বহন কৰি সি ফুৰাবলৈ টান পায়। “ওল্ড্ ফচিলচ্”—অপূৰ্বই আপোন মনে ক’লে।

পিছদিনা তেজ পৰীক্ষা কৰি বুঢ়া

ডাক্তৰে টাইফয়ড বুলি ঠিবাং কৰিলে আৰু তেতিয়াৰেপৰা তাৰ নিয়মিত চিকিৎসা আৰম্ভ হ’ল। গতিকে সভা স্থগিত ৰাখিব লগা

হ’ল। বিদ্যুৎ আহি বন্ধুৰ অৱস্থা দেখি চিন্তিত হ’ল, কিন্তু নিজে নিসহায় অনুভৱ কৰিলে। কিছুমান ডেকা-ল’ৰা আহি নৰিয়া-পাটীতে অপূৰ্বক লগ ধৰিলেহি। সি সিহঁতৰ লগত বিশেষ একো কথা পাতিব নোৱাৰিলে, কিন্তু তাৰ উপস্থিতিয়ে বিদ্যুতৰ ভালেমান সমৰ্থকক প্ৰেৰণা দান কৰিলে। পিছে সেই প্ৰেৰণা এপাচি কচু শাকত এটা জালুকৰ দৰে হ’ল। নিৰ্বাচন-যুঁজ তীব্ৰতৰ হোৱাৰ লগে লগে ববাইতৰ গাঁৱতে মানুহ ছফাল হৈ পৰিল। বিদ্যুতৰ বিৰোধীদলত ভৰ্তি হোৱা সমৰ্থকসকলৰ ভিতৰত সমৰো আছিল। অপূৰ্বৰ প্ৰভাৱত যিদৰে এদল ডেকা-ল’ৰা আছিল, সমৰৰ প্ৰভাৱতো সেই দৰে আছিল এদল গুণ্ডা। এফালে আদৰ্শ আৰু আনফালে ডেগাৰ। নৰিয়া-পাটীৰপৰা অপূৰ্বই এখন নতুন অজান জগতৰ আবিষ্কাৰ কৰিছিল।

ববাই অপূৰ্বক আনিছিল নিৰ্বাচনৰ সহায়কৰূপে, কিন্তু এতিয়া সি বাধাৰ বাহিৰে আন একো নহয়। বিদ্যুৎ আহিবলৈ এৰি দিলে, কাৰণ তাৰ খবৰ কৰিবলৈ সময় নাই। ববা সদায় জীপ লৈ ওলাই যাব লাগে। ঘৰত থাকে কেৱল ছোৱালীজনী। তায়ে মোমায়েকক সহায় কৰিবৰ বাবে ওলাই যাবৰ ইচ্ছা কৰে, কিন্তু তাৰ কাৰণে নোৱাৰে। গতিকে এসপ্তাহৰ মূৰত যেতিয়া নিৰ্বাচনৰ তীব্ৰতা বৃদ্ধি পালে তেতিয়া সি আপোন ইচ্ছাতে মোমায়েকলৈ এখন টেলিগ্ৰাম কৰিব খুজি ছোৱালীজনীক মাতি পঠালে। কাৰণটো ক’লত তাই মিচিকিয়াই হাঁহি ক’লে “ডাক্তৰে কৈছে আৰু দুসপ্তাহ থাকিব লাগিব।”

“তোমালোকৰ অসুবিধা কৰি মই ইয়াত নাথাকোঁ। বব দোষী দোষী ভাব হৈছে।”

তাৰ মাতটো বহি গৈছিল কণ্ঠতে। বেজাৰৰ সেই সূৰে ছোৱালীজনীৰ বুকুত আঘাত কৰিলে। তাই আচৰিত হৈ তালৈ চাই ক’লে “কেলেই, আমি তো আপোনাৰ যথেষ্ট যত্ন লৈছোঁ।”

“কিন্তু তোমাক যে বন্দী কৰি থৈছে। ঘৰৰ ভিতৰত।”
অজ্ঞাতসাৰে তাৰ চকুৰপৰা দুটোপাল চকুলো ওলাই আহিল।

ছোৱালীজনীয়ে কিংকৰ্তব্যবিমূঢ় হৈ তাতে খন্তেকপৰ থিয় দি
ব’ল। দেউতাক, ডাক্তৰ কোনো নাই ওচৰত। কাকো সুধিবও
নোৱাৰি একো। কি কৰা যায়! অভিমানত তাই ক’লে,
“আপুনি মোক আপোন বুলি ভাবিব পৰা নাই নহয় নে?
আজি পৰ্যন্ত মোৰ নামটোকে নুসুধিলে। বাক কওক আপোনাৰ
মোমাইদেৱেকৰ ঠিকনা কওক। এতিয়াই মই টেলিগ্ৰাম কৰি থৈ
আহিমগৈ।”

অপূৰ্বই ছোৱালীজনীৰ মূৰ্তি দেখি অবাক হৈ ব’ল। মোমায়েকৰ
ঠিকনাও নিদিলে, টেলিগ্ৰাম কৰাৰ কথাও নক’লে। নিৰ্বিকাৰ-
ভাৱে তাইলৈ মাথোন চাই ব’ল।

মিচিকিয়াই হাঁহি পৰিস্থিতিটো সহজ কৰিবলৈ তাই ক’লে,
“মোক যে বন্দী কৰি থৈছে তাৰ বাবে শাস্তি খাব লাগিব।”

ডাৱৰৰ পিছত ব’দ ওলোৱাৰ দৰে অপূৰ্বৰ মুখত এইবাৰ
হাঁহি বিৰিঙিল, মুখখন বঙা পৰি গ’ল; তাৰ পিছত কলে, “তোমাৰ
নামটো কি?”

ছোৱালীজনীয়ে এইবাৰ খিলখিলকৈ হাঁহিলে। তাৰ পিছত
কলে, “মোৰ নাম পতুমী। গাঁৱলীয়া নাম। আপুনি শুনি ভাল
নাপাব। কিন্তু মই আপত্তি কৰাৰ পিছতহে যে মোৰ নামটো
সুধিলে, আমি গাঁৱলীয়া ছোৱালীবোৰৰ নামবোৰ বেয়া বাবে
নহয় নে?”

“খেং।” অপূৰ্বৰ অস্বস্তি বোধ হ’ল। “সঁচা কথা কি জানা,
মই আপোন হব খোজা নাছিলোঁ।”

“নাম সুধিলে হব পায় আপোন হয়?”

অপূৰ্বই একো উত্তৰ নিদিলে। তেতিয়া ছপৰীয়া। ছোৱালী-
জনীয়ে খিড়িকীখন খুলি বাহিৰৰ খোলা পথাৰডৰা তাৰ চকুৰ সমুখলৈ

আনিলে। পথাৰত কিছুমান মানুহে তেতিয়াও নৰা কাটি মুঠি
বান্ধিছে। পথাৰৰ সিপাৰে এটা বহল ৰাজআলি, ধূলিময় হৈ
উঠিছে। দুই-এখন জীপ আৰু মটৰ অহা-যোৱা কৰি আছে
আলিয়েদি। নিৰ্বাচনৰ উত্তেজনা ক’তো নাই। শান্তভাৱে দাৱনীয়ে
ধান দাইছে। ছোৱালীজনীয়ে খিড়িকীখনৰ ওৰিৰপৰা আহি তাৰ
ওচৰত থিয় হ’লহি।

অপূৰ্বই সুধিলে, “বিদ্যুতৰ কেনে হৈছে?”

“একেবাবে বেয়া। আমাৰ গাঁৱৰ ভোটখিনিও ভাঙিলেহি
গুণ্ডাটোৱে। আমাৰ গাঁৱত এটা পিশাচ আছে কাৰণে গাভৰু
ছোৱালীয়ে শাস্তিৰে থাকিব নোৱাৰে। মদ, চুৰি আৰু কত কি?
ভয় খুৱাই ভাঙিছে। সি হেনো কিবা কৰিব। সেই কাৰণে মই
ওলাই যাব খুজিছিলোঁ। মই তাৰ ধাতু চিনি পাওঁ। এদিন সন্ধিয়া
বেলিকা বাটত মোক আগচি ধৰিছিল। এপাত চৰ লগালোঁ,
ক’বাত ভাল-বাল খাই পৰিলগৈ। তেতিয়াৰপৰা মোক সি ডাইনী
বুলি জোকায়। মই ওলাই যাব পাৰিলে ভোটখিনি ঠিক কৰিব
পাৰিমগৈ। ইমানবোৰ মানুহক এটা গুণ্ডাই কি কৰিব কওকচোন।
মোলৈ সি ভয় কৰে জানে?”

“ভয় কৰে?”

সমৰে এজনী ছোৱালীক ভয় কৰে, এই কথা ভাবি আমোদ
পালে অপূৰ্বই।

“অঁ। মই তালৈ কি পৰোৱাই কৰো। মই মটৰ, ট্ৰেক্টৰ,
সকলো চলাওঁ।”

“ট্ৰেক্টৰ?”

“অঁ। মতা মানুহবিলাকে ভাবে আমি অবলা। দেউতাই
এটা ট্ৰেক্টৰ অনালে, পঞ্চায়তৰপৰা। চলাবলৈ মানুহ নাই।
ইফালে ঘূৰাই দিবৰ সময় হ’ল। এই পথাৰডৰাত যোৱাৰ
আহাৰমহীয়া ট্ৰেক্টৰ নমাই দিলোঁ। চাওক সিফালে আলিলৈকে

আক এইফালে সোঁ চাপৰিটোলৈকে এই ছোৱাত হাল বালোঁ। ধুনীয়া ধান হ'ল। সমৰে খুব ডাইনী ডাইনী বুলি চিঞৰিছিল, কিন্তু যেতিয়া তাক দেখিলোঁ, ট্ৰেক্টৰ বখাই কলোঁ, পাৰ যদি চলাহি-চোন আহ, বৰ পুকুৰটো বোলাইছ! একেবাৰে নিতাল মাৰিলে। সেইবাবে যাওঁ যাওঁকৈ আছোঁ। আহুখেতিৰ তলীও উলিয়াম ট্ৰেক্টৰেৰে। আপুনি চাই যাব।”

অপূৰ্বই এইবাব অপূৰ্ব কৌতূহলেৰে পছমীৰ দেহটোলৈ চালে। দেহটোৰ আকৃতি মালতীৰ দৰে হ'লেও প্ৰকৃতি সম্পূৰ্ণ বেলেগ। তছপৰি পছমীৰ ক'কাল সক আক তপিনা বহল। সেই সময়ত মুখখন জীৱন্ত প্ৰস্তবমূৰ্তিৰ দৰে হৈ পৰিছে। খোপাত তাই এপাহ বঙচুৱা গোলাপ ফুল পিন্ধি আছিল। তাইৰ কপ চাই চাই আনন্দত তাৰ চকু সজল হৈ উঠিল। সেই চকুপানী দেখি তাইৰ কথা বন্ধ হৈ গ'ল। তাই এনে মানুহ আগতে লগ পোৱা নাছিল, এনে সহজে কান্দিব পৰা অথচ ইমান নিৰ্বিকাৰ! এই গাঁৱৰ বুঢ়া ভকত হেনো তেনে ধৰণৰ লোক। বৈষ্ণৱ লক্ষণ।...

তাৰ কেইদিনমানৰ পিছত ডাক্তৰে যেতিয়া তাক ভাত খাবলৈ দিলে, তেতিয়া পছমীয়ে ক'লে, “শুনক দাদা, মই বোঁ মাছৰ জোলেৰে আপোনাৰ ব্ৰত ভাঙিম। এই বুলি তাই পুৰণালৰ (কোঠাৰ) খিড়িকীখন খুলি দি ক'লে, “মই এতিয়াই খেৱালি জাল লৈ পুখুৰীত নামিম। আপুনি ইয়াৰপৰাই চাই থাকিব পাৰিব। ভঁৰালটোৱে অলপ আঁৰ কৰি ধৰিব, ধৰক। আপোনাক দেখুৱাই মই জাল পেলাম। বোঁ মাছ নপৰে যদি চাব।

পুৱাৰ নিয়ম ভাঙি গছৰ পাতবোৰত ব'দৰ জিলমিলনি পৰিছে। বহুত দুৰলৈকে কেৱল তামোলৰ বন আৰু কলগছৰ থূপ। মাজে মাজে ক'ববাত ছুই-এডাল কুঁহিয়াৰ। খৰাং মাটিত জ্বলি গৈছে। মাটিবোৰ ইমান খৰাং যে তাত মাটি-কাঁহুৰী এডালো পাবলৈ নাই। অপূৰ্বৰ জ্বৰ এৰিছে, কিন্তু তেতিয়াও গাত দুৰ্বলতা আছিল। সি

উঠি নগৈ বিছনাতে বহি পছমীক চাবলৈ লাগিল। পছমীয়ে এখন নগা কাপোৰ মেখেলা কৰি পিন্ধি লৈছিল। গাত এখন চাদৰ আৰু এটা বঙা ব্লাউজ। হাতত এখন খেৱালি জাল। তাই চপল খোজেৰে লাহে লাহে পানীলৈ নামি গ'ল। আৰু কান্ধৰ মানবপৰা প্ৰথম খেও জাল মাৰি পঠিয়ালে। সেইবাব একো নপৰিল। লগে লগে দুবৈৰপৰা কোনোবাই চিঞা শুনিলে “ডাইনী” “ডাইনী”। চঞ্চল ছোৱালীজনীয়ে পানীৰ মাজতে কঁকালত হাত দি এবাৰ খুব জোৰে চিঞৰি ক'লে, “আৰু এটা ডাইনীৰ চৰ খালেহে তোৰ শিক্ষা হ'ব। বাক বচোন মাকে পোহা, মোমাইদেউৰ ভোট ভাঙিবলৈ তই ইয়াত সোমাইছহি। কিমান ভোট ভাঙ্গ চাম।”

অপূৰ্বই দেখিলে জেওৰাখনৰ সিপাৰে কলগছৰ ওচৰত থিয় হৈ সমৰে তেতিয়াও তাইক সিঞাৰি আছে। পছমী পানীৰপৰা উঠি আহিল আৰু চোতালতে পৰি থকা কুঠাৰ এখন লৈ বাটলৈ খেদি গ'ল।

কিন্তু ইতিমধ্যে সমৰ তাৰপৰা আঁতৰি গ'ল।

“ইমানটোহে সাহ গুণ্ডাৰ। ব, আজিৰ ভিতৰত ডাইনীয়ে যদি ভোক ইয়াৰপৰা নেখেদোঁ তেন্তে মোৰ নাম পছমী নহয়। দেউতাৰ বন্দুকটো খাজি ললেই হ'ব নহয়।”

বন্দুকৰ নাম শুনি ওচৰৰ ঘৰটোৰপৰা মানুহ এজন ওলাই আহি ক'লে, “পছমী, ই থাকে মানে গাঁওখনৰ শান্তি নাই। কালি ৰাতি মোক ভয় খুৱাবলৈ গৈছিল। দিছোঁ নহয় ভালকৈ। সি এতিয়া বিষ নাইকিয়া সাপ। ডেগাৰখন মোৰ হাতত আছে। চাবি নে কি, এইখন চা। ইস্ দেখিছা। তাৰ প্ৰতাপত গাভৰু ছোৱালী এজনীয়ে মাছ মাৰিব নোৱাৰা হ'ল।”

আৰু কিছুপৰ সক সকলৈ ছয়োৰে ভিতৰত কথা-বতৰা হ'ল। তাৰ পিছত পছমী উভতি আহিল পুখুৰীলৈ। এইবাব তিনি খেও মৰাৰ পিছত এটা ডাঙৰ বোঁ-মণি জালত পৰিল। তাই হাঁহি

হাঁহি এহাতেৰে মাছ আৰু ইহাতেৰে জাল লৈ পোনে পোনে অপূৰ্বৰ কোঠাৰ খিড়িকীৰ কাষলৈ আহিল।

“দেখিলে দাদা। এইটো কেনে বোঁ-পোৱালি!”

কথা কওঁতে তাইৰ তিতা ব্লাউজটোৰ মাজেদি কঁকালৰ এছোৱা ভালদৰে জিলিকি উঠিল। বুকখন দুটা কলডিলৰ দৰে কঁপিবলৈ ধৰিলে। জীৱনত প্ৰথম বাৰলৈ অপূৰ্বই উপলব্ধি কৰিলে নাৰীৰ মাজত কি পৌকষ লুকাই আছে। সমৰক মাৰিবলৈ খেদি যোৱাটো যেনে স্বাভাৱিক কাম তাইৰ বাবে, জাল মৰাটোও তেনে স্বাভাৱিক। এইজনী ছোৱালীয়েই আকৌ ট্ৰেণ্টৰ চলায়। খেতিয়ক ছোৱালীয়ে এখন নতুন মুক্তিৰ দাব খুলি লৈছে।

“দেখিছোঁ পছমী। দেখিছোঁ। তুমি দ্ৰোপদী। এফালে সৈবিক্তী আনফালে অশ্বৰ হস্তা। খটাস্বৰ কথা জানা নহয়?”

“উৱা। নাজানিম কেনেই। দেউতাই ভাৱনাৰ চোলা ভাবালৈ দিয়ে জানে? খটাস্বৰ, দ্ৰোপদীৰ পোছাক পৰ্যন্ত মই দেখুৱাই দিব পাৰিম। আপোনাৰ ওচৰৰ আলমাৰীটোত আছে। মোৰ কিন্তু এখন ভাৱনা কৰিবৰ বৰ ইচ্ছা আছে জানে। আপোনালোকৰ ফালে আপী ওজা আছে বোলে। মোৰ চাবৰ মন আছে।”

ছোৱালীজনীৰ মুখমণ্ডলত আকুতি। তাইৰ চকুকেইটাই হাঁহিছে। হঠাতে কিবা এটা হৈ গ’ল অপূৰ্বৰ। তাইৰ মুখৰপৰা চকুযুৰি সি তুলি আনিব নোৱাৰা হ’ল।

সি বুজিব পৰা নাই এয়েই প্ৰেম নে কি? এয়েই প্ৰেম। মালতীৰ প্ৰতি তাৰ এনে মধুৰ অনুভূতি কোনো দিনেই ওপজা নাছিল। ই কিবা বোমাষ্টিক বাসনা নেকি? অচিনাকিৰ মোহ সোনকালে কিজানি হঠাতে নাইকিয়া হৈ যায়! সেই

বাৰে সি ঘপকৰে পছমীক একো কথাই নক’লে। কিন্তু সেই মুহূৰ্ত্তৰপৰা সেই কোঠাটো, বিছনাখন, পুখুৰীটো, পথাৰখন, তামোল আৰু কলগছবোৰক সকলোবোৰকে আপোন লগা হ’ল। গোটেই পৰিবেশটো মানৱীয় আৰু সহজ হৈ পৰিল। সি আজি পছমীৰ দূৰৈৰ মানুহ নহয়। আপোন, অতি আপোন মানুহ।

ছপৰীয়া যেতিয়া পছমীয়ে তাক ভাত বাঢ়ি দিলে, তেতিয়া মাছৰ জোলৰ গোলকিত তাৰ মনটো ভাল লাগি গ’ল। জীৱনত এনেকৈ জীয়া বোঁমাছৰ জোল খোৱা প্ৰথম। সৰুতে ইয়াত খাইছিল যদি সি নাজানে। বহুত কালৰ আগৰ কথা, সেইবোৰ মনত নাই। তাৰ পিছত পুৰণি চাউলৰ ভাত। মিছা মাছৰ ভজা। লগত নেমুটেঙাৰ এচাৰ। পছমীয়ে তাৰ ওচৰত থিয় হৈ তাৰ খোৱা তদাৰক কৰিবলৈ ধৰিলে; এক বিন্দু হেৰফেৰ কৰিবৰ উপায় নাই। সম্পূৰ্ণৰূপে পছমীৰ হাতত আত্মসমৰ্পণ কৰি সি প্ৰশংসা কৰি কৰি ভাত খাবলৈ লাগিল। ভাত খোৱা শেষ হ’লত পছমীয়ে ক’লে “আজি আৰম্ভহে। আপোনাৰ ভাব মই ললোঁ। বাচি বাচি বস্ত্ৰ খুৱাম। যাৰৰ সময়ত দেখিব আগতকৈ চেহেৰা দুগুণে ভাল হ’ব।”

“চেহেৰা ভাল কৰি লাভ কি? এই চেহেৰাটোত একো নাই।” অপূৰ্বই হাতেৰে মূৰৰ চুলি আৰু গালৰ দড়িবোৰত হাত ফুৰালে। নিজৰ চেহেৰাৰ বিষয়ে মানুহটোৰ একেবাৰে ভাল ধাৰণা নাই।

পছমীয়ে কাঁহী-বাটি হাতত লৈ অপূৰ্বৰ চেহেৰাটো ভালদৰে পৰীক্ষা কৰি ক’লে, “আপোনাৰ চেহেৰাটো কেতেকী ফুল পাহ চালে চাবই নালাগে। আৰু থুতৰিত যে এটা তিল আছে সেইটো বৰ ধুনীয়া। পিছে কেতেকী ফুল দেখিছে জানো?”

“ওহেঁ। গুৱাহাটী চহৰত কেতেকী ফুল পাবলৈ টান।”

পছমীৰ মুখখন কিবা এক আবেগৰ হেন্দোলনিত কঁপিবলৈ ধৰিলে। তাই ক’লে, “কেতেকী ফুল যাকে-তাকে দিব নাপায় জানে।”

“নাজানো।” অপূৰ্বই কলে।

“কি অকৰা—! কেতেকী ফুল কোনে কাক দিয়ে জানে?”

অপূৰ্বই একো নামাতিলে। কিন্তু চাৰনিৰপৰা পছমীয়ে গম পালে অপূৰ্বৰ মনৰ ভাব কি!

পিছদিনা পুৱা সঁচাকৈয়ে তাই হাবিৰপৰা এপাহ কেতেকী ফুল আনিবলৈ গ’ল। কেতেকী ফুল আছে “বাঘৰ খোজ” বোলা এটুকুৰা হাবিত। তাত হেনো সাপ থাকে। সেইবাবে যাওঁতে পছমীয়ে হাতত অলপ কেনাইল লৈ গৈছিল। ব’দ নো ওলোৱাৰ আগতে তাই আহি ঘৰ পালেহি। কিন্তু পোনে পোনেই কেতেকী ফুলটো অপূৰ্বক নিদিলেগৈ। তাই যে কেতেকী ফুল আনিছে তাকো অপূৰ্বক জানিবলৈ নিদিলে। ওচৰপৰা তাই এটা নাপিত মাতি আনি অপূৰ্বক ক’লে, “জপৰা হৈ থাকিব নালাগে। চুলিকোছা কাটকহি।”

অপূৰ্বয়ো অনুভৱ কৰিছিল, চুলিকোছা কাটিব হ’ল। কাজেই সি নিজে বাহিবলৈ ওলাই গৈ নাপিতৰ হতুৱাই দাড়ি-চুলি খুৰাই গৰম পানীৰে ১৫ দিনৰ মূবত স্নান কৰিলে। এসাজ ধুই থোৱা ধূতী-চোলা আনি পছমীয়ে তাৰ আগত যতনাই দিলেহি, তাকে পিন্ধি সি খুব আগ্ৰহেৰে তেল ঘঁহি মূৰ আঁচুৰিলে। সি অনুভৱ কৰিলে সঁচাকৈয়ে তাৰ নৱজন্ম হৈছে। আৰ্চীত নিজৰ মুখখন চাই সি আক আচৰিত হ’ল। এই মানুহটো যেন আন এটা মানুহ। অচিনাকি। বুকুৰ বিষটোও পাতলিছে।

কেইদিনমানৰপৰা একেবাবে নহা হৈছিল। নিৰ্বাচনী অভিযান শেষ পৰ্যায়ত ভৰি দিছিলহি। অকস্মাত অপূৰ্বৰ ধাৰণা হ’ল এই শেষ মুহূৰ্তত হলেও সি ওচৰৰ নগৰখনত গৈ ডেকা ল’ৰামখাক গা দেখা দিয়াটো উচিত হ’ব। অন্ততঃ তাৰ কৰ্তব্য কৰা হ’ব। ইতি-মধ্যে বৰাহঁতে বিদ্যুতক জিকোৱাৰ আশা পৰিত্যাগ কৰিছে। কোনোবকম যাতে ছিকিউৰিটিৰ টকাটো বয় তাৰ বাবে এতিয়া আশ্ৰাণ চেষ্টা চলিছে।

সেইদিনা, বাতি ঘূৰি আহিলত অপূৰ্বই কথাটো উলিয়ালত তেওঁ গম্ভীৰভাৱে ক’লে, “ওচৰে-পাঁজৰে ঘূৰিলে ঘূৰা। মই মানুহ এটা দিম। কিন্তু দুৰলৈ যাব নালাগে। ডাক্তৰে মানা কৰিছে।”

হঠাতে বৰাক উৎফুল্ল দেখা গ’ল, “হেৰা অপূৰ্ব!”

“কি কওক!”

“ওচৰৰ বাগানখনৰ ভোটৰ ওপৰত সমৰৰ প্ৰভাৱ আছে। যদি পাবা তাক এবাৰ ক’বা।”

অপূৰ্বই ভাবিলে, এনে কাম কৰিলে পছমীয়ে বেয়া পাব। সেই বাবে ক’লে, “পছমীয়ে জানোচা বেয়া পায়। তাৰ ব্যৱহাৰ দেখি মোৰো ঘিণ লাগিছে।”

বৰা নীৰৱ হ’ল। তাৰ পিছত ক’লে, “মানুহক চিনা টান। সি এফালে লম্পট আৰু লোভী, আনফালে মহাদানী। নিজৰ হাতত একো বস্তু নাৰাখে। তাৰ জন্ম ইতিহাস আৰু লেতেৰা। মাক আছিল চৰিত্ৰহীনা। আনকি তোমাৰ বাপেৰাও বহুত দিন তাইৰ তাইৰ নাগপাশত পৰিছিল সেই কাৰণে মাৰ ইয়াৰপৰা গুচি গ’ল, মানে মোমায়েৰে লৈ গ’লহি। মানুহজনী এতিয়া বুঢ়ী হ’ল। তথাপি চেহেৰা চালে চকুৰোৱা। কিন্তু কি হ’ব, লেতেৰা জীৱ। ই সেই বাবে নষ্ট হ’ল। তোমাৰ দেউতাৰা শেহৰ ফালে একেবাবে সন্ন্যাসী হৈ পৰিছিল। একেবাবে নিৰ্বিকাৰ। মোক কৈছিল ভগৱন্তই কামনা-বাসনা দিছে, তাৰ মাজেদিহে প্ৰকৃত বৈবাগ্য উপলব্ধি কৰিব পাৰি। কেতিয়াবা কেতিয়াবা মোৰ কি ভাব হয় জানা, এদিন ইও অজামিলৰ দৰে উদ্ধাৰ পাব। তোমালোকে এইবোৰ বিশ্বাস নকৰিব পাৰা, মই কৰোঁ। বত্নাকৰ নহ’লে কেনেকৈ বাল্লীকি হ’ব? এই এইবোৰ বুজিব পৰা হোৱা নাই। তাইক দেখিলে মোৰ কি ভাব হয় জানা, সাক্ষাৎ যেন প্ৰকৃতি। সেই বাবে তাইক মই একো নকওঁ। কৈ কোনেও কাকো একো কৰিব নোৱাৰে। এদিন তাই নিজেই নিজক বুজিব।”

বৰা ব'ল, তাৰ পিছত হুমুনিয়াহ চাৰি ক'লে, “ক্ৰমতাৰ যুঁজত নামিছোঁ। সঁচা কথা। কিন্তু ই বিদ্যতে শক্তি আৰ্জিব পৰা নাই। তোমালোকে পৰমাত্মা নামান। ঘটে ঘটে শিৰ আছে। এই শিৰ-শক্তি পালেহে সি জিকিব পাৰিব। আৰু এনেয়ে নো জিকি লাভ কি যদি সেৱাৰ যোগ্যতা নাই।”

অপূৰ্বৰ কোঠাত বহি ছয়ো কথা পাতিছিল। বৰাৰ শান্ত সৌম্য মুখখনত এটা প্রশান্ত হাঁহি। অপূৰ্বৰ ভাব হ'ল সি যেন এখন নতুন জগত সম্পূৰ্ণ ৰূপে আৱিষ্কাৰ কৰিছে। বৰাৰ মুখলৈ কিহে আনি দিছে এই সৌম্য আৰু শান্তিৰ ভাব? মূৰ্ত্তিমন্ত্ৰ প্ৰকৃতিয়ে। বৰাই গাত এখন এৰি চাদৰ লৈ আছিল। হঠাতে তেওঁৰ চকুযুৰি সজল হৈ উঠিল। তেওঁ ক'লে, “মই তোমাৰ দেউতাবাবপৰা শিকিছিলোঁ। এইবোৰ কথা। যিদিনাখন তোমাকে আৰু মাকে তেওঁ ইয়াৰপৰা লৈ গ'ল সেইদিনাখন মই তেওঁৰ মুখত এটোপাল পানীও দেখা নাছিলোঁ। আচৰিত হৈ যেতিয়া তাৰ কাৰণ সুধিলোঁ, তেওঁ ক'লে, বুজিছা বৰা, মাজাজৰী ছিঙিৰ পৰাটোৱেই হ'ল আচল শক্তিৰ চিন। মই তেতিয়া তিৰস্কাৰ কৰি কৈছিলোঁ, আপুনি দেখোন সেই বেষ্টাজনীত আসক্ত হৈছে। সেই কথা কোৱাৰ লগে লগে তেওঁ কথাগুৰু চৰিতৰ এটা আখ্যান কলে। আখ্যানটো মন দি শুনিবা। স্বামী বণিজলৈ গ'লত সুন্দৰী জীয়ে ক'লে, পৰাপক্ষত তোমাকে চিন্তি থাকিম, কিন্তু কৰ্মৰ গতি বুজিব নোৱাৰিলে কি কৰিম? তেওঁ ক'লে, পৰদেশলৈ যাওঁ, বিদেশ মানে মৰণ সম। পাৰ যদি থাকিব, নোৱাৰিলে সন্ত, ধীৰ, গহীন মহন্ত, ধৰ্মাত্মা সদাচাৰীক ভজিব। আঠদহ বছৰ বাট চোৱাৰ পিছত এদিন চান্দি সুকোমল, গোঁৰ বৰণীয়া সবিয়হ ফুল যেন ভৰ ডেকা এৰ্জনক দেখিলে। কমললোচন আঁঠৈ মৰা হাবিত ফুৰিবলৈ যায়। বহুত দিন চান্দি এদিন সুন্দৰীয়ে আসক্তি প্ৰকাশ কৰিলে। আঁঠৈয়ে অনেকভাৱে চেষ্টা কৰিও এবাই আহিব নোৱাৰিলে। বহুদিনৰ মূৰত সুন্দৰীয়ে

ভাব চাকু আগত দি বোলে অনেক দিন মই তোমাক আশা কৰিছোঁ নুপুৰাই গলে তোমাতে বধ দি ডিঙি কাটি মৰিম। আঁঠৈয়ে ইটোতকৈ সিটো টান দেখি মই আৰু ভু নাপাওঁ, তই যি কৰ কৰ বুলি কলে। তাই কাম ভোগ আচৰিলে। আঁঠৈয়ে গুৰুবাৰ্য উলজ্বা হ'ল বুলি ভাবি চকু পানী টুকি নাম গালে। তাৰ পিছত গৈ ভৱানীপুৰীয়া আতাৰ ওচৰত গৈ দণ্ডৱতে কান্দি ক'লে, বোলে বাঘিনীয়ে খালে। গুৰুজনে খেদকৈ বোলে, সজ্জহে। তাৰ পিছত বৈ কলে মৰা হলে তোমাকে দোষ দিলেহেঁতেন; ইটোতকৈ সিটো পাপহে টান হ'লহেঁতেন। ইকৰা পাজৰা আঁৰ নিদিয়াকৈ কথাবোৰ ক'লা; তোমাক মোৰ লগত বখাহে শ্ৰেয়। পিছে এই আঁহি আনেও লব। গতিকে আশ্রমীহাটীতে বহা লৈ পাছ শাৰীত নাম গাবা। তাতে শেষত গৈ উদাসীন ভকত হ'লগৈ।”

গল্পটো কৈ বৰাই হুমুনিয়াহ চাৰি কলে, “তোমাৰ দেউতাবাই পাপ কৰিও মুক্তিৰ বাবে হামবাও কাটি মৰি শেষত বৈবাগ্য ললে। মানুহজনী অৱশ্যে সলনি হোৱা নাই। কিন্তু সিদিনাখন মই সেইফালে যাওঁতে তোমাৰ দেউতাবাৰ কথা কৈ ছৰাওঁৱাৰে কান্দিছে। বেয়া লাগি কলোঁ,—তেওঁৰ পথ লোৱা। ক'লে, গুৰু পালেই লব।”

কথা কোৱাৰ লগে লগে বৰাই জেপৰপৰা এটা চিগাৰেট উলিয়াই মুখত ললে। তাৰ পিছত ধোঁৱাখিনি উৰুৱাই দি একান্ত মনে চিন্তাত মগ্ন হ'ল। তাৰ পিছত গুণ্ গুণকৈ বুটাই গাবলৈ ধৰিলে:

আপুনি আপোন শত্ৰু   আপুনি আপোন বন্ধু

আপুনি আপোন বাখে মাৰে।

অপূৰ্বই এখন চকীত বহি বৰাই দেউতাকৰ চৰিত্ৰৰ বিষয়ে দিয়া সহানুভূতিশীল ব্যাখ্যা শুনি তাৰ ওপৰত চিন্তা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। কিন্তু গোটেই দৰ্শনটোৱেই অবাস্তৱ যেন বোধ হ'ল তাৰ।

বাপেকৰ চৰিত্ৰ তথাপি সং আছিল বুলি তাৰ ধাৰণা হ'ল।
কাম-ক্ৰোধ-লোভ-মোহ সম্পূৰ্ণ ৰূপে বৰ্জন কৰিবলৈ যোৱাটো
কোনো বৰম মানৱী ধৰ্ম হ'ব নোৱাৰে। আপোনা আপুনি
এদিন মানুহৰ এইবোৰৰ স্পৃহা কমি আহে। কিন্তু নীতি-নিয়ম
বিয়া-বাক পৰদাৰ বা বেষ্ঠাগমন এইবিলাক কাৰ্যৰ বেহা লগাবলৈ
বি প্ৰাচীন শৃঙ্খল আমাৰ সমাজত আছিল তাক অশুদ্ধ বুলি
বাপেকৰ ধাৰণা নাছিল। তেওঁ পৰমাত্মা, ব্ৰহ্মা অথবা ঈশ্বৰত
বিশ্বাস কৰিছিল। তাৰ কিন্তু এইবোৰত অকণো বিশ্বাস নাই।
এইবোৰ বিশ্বাসৰ প্ৰতি সি সম্পূৰ্ণ উদাসীন।

সি ক'লে, “মানুহে নিজৰ বাহিৰে আন অতীন্দ্ৰিয় শক্তিত বিশ্বাস
কৰা উচিত নহয়। আমাৰ সম্পৰ্কত যদি কিবা শৃঙ্খলাৰ দৰকাৰ
তেন্তে সেই শৃঙ্খলা মানৱোচিত আৰু বাস্তৱ-সম্মত হ'ব লাগিব।”

বৰাই তালৈ চাই হাঁহি ক'লে, “নাস্তিকৰ দৰ্শন দেখোন।”

“বিজ্ঞানৰ ওপৰত অগাধ বিশ্বাস। পুৰুষ আৰু নাৰীৰ
সম্পৰ্ক নিয়মাধীন কৰিবলৈ সমাজতত্ত্ব আৰু মনস্তত্ত্বৰ সহায়
লাগে। কথাষাৰ জটিলকৈ কৈ লাভ নাই। স্বামী-স্ত্ৰীৰ সম্পৰ্ক
দৈৱাধীন বুলি নাভাবোঁ। কেতিয়াবা যদি এই সম্পৰ্ক টুটি যায়
তেন্তে সম্পৰ্ক ছেদ কৰাই ভাল। কিছুদূৰ বৰ্ণিজে বিদেশ যাত্ৰাৰ
‘আগত সুন্দৰী স্ত্ৰীক দিয়া উপদেশটি মূল্যবান।”

বৰা মৌন হৈ গ'ল। তেওঁ একান্তমনে চিগাৰেট ছপিবলৈ
ধৰিলে। অপূৰ্বই ধৰিব নোৱাৰিলে তেওঁৰ মনত কি ভাব উদয়
হৈছিল। কিন্তু তেওঁ খণ্ডন কৰিবলৈ যত্ন নকৰা দেখি ভাব
হৈছিল মানুহজনে তাৰ কথাবোৰ একেবাৰে উলাই কৰা নাই।

অলপ পৰৰ পিছতে পছমী ওলাই আহিল। দেউতাকক
ভাত খাবলৈ মাতিবলৈ আহিল। কিন্তু বাপেকে ক'লে, “তেওঁৰ
খাবৰ মন যোৱা নাই।”

মাজে মাজে বাপেকক এনেকৈ মৌন হৈ যোৱা দেখিলে

পছমী অৰাক হৈ যায়। একো কাৰণেই বিচাৰি নাপায় তাৰ।
এদিন তেনেকৈ কাৰোবাৰ লগত কথাপাতি আহি বাপেকে ভাত-
পানী নাখাই মৌন হৈ কিবা ভাবিছিল। তাই মৌনতাৰ কাৰণ
জানিব খুজিলত বাপেকে কৈছিল, “এইবোৰ তহঁতে বুজিব।
আমাৰ কথা তহঁতে বুজিব নোৱাৰ, তহঁতৰ কথা আমি বুজিব
নোৱাৰোঁ।”

পিছত মাকে কৈছিল, তাই ট্ৰেণ্টৰ চলোৱা আৰু মটৰ
চলোৱা খবৰটো গাঁৱত প্ৰচাৰিত হোৱা মাত্ৰকে বুঢ়াতকতে
অমঙ্গলদায়ক অঘটন বুলি বাপেকৰ লগত তৰ্ক কৰিছিল। সেই
তৰ্কাতৰ্কিৰ পিছতে বাপেকৰ মন উত্তেজিত হৈছিল। মনত উত্তেজনা
থাকিলে বাপেকে কেতিয়াও আহাৰ নাখায়। তাৰপৰা অপকাৰ
আছে হেনো। আজি অপূৰ্বৰ লগত কিবা বিষম কথা-বতৰা নোহোৱা
হ'লে নিশ্চয় এনে নহয়। পছমীৰ মন বিষন্ন হৈ উঠিল। অপূৰ্বৰ
লগত আপোন ভাব গঢ়ি উঠাৰ সময়তে বাপেক তাৰ কথাত
অসন্তুষ্ট হৈ উঠাটো শুভ লক্ষণ নহয়।

পছমীয়ে হাতত পুৱাই চিঙি থোৱা কেতেকী ফুলপাহ অপূৰ্বক
দিবলৈ আনিছিল। দিনটো নানা কামৰ জঞ্জালত পৰি তাইৰ দিবলৈ
সময়েই ওলোৱা নাছিল। সেইপাহ অপূৰ্বক দি তাই কলে,
“বুজিছে দেউতা, পুৱাই বাঘৰ খোজৰ হাবিলৈ গ'লোঁ। কেতেকী
ফুলপাহ আনিবলৈ। ফুল সেই এপাহেই আছিল। অপূৰ্ব দাদাই
বোলে কেতেকী ফুল হেনো দেখাই নাই।”

অপূৰ্বই পছমীৰ হাতৰপৰা ফুলপাহ লৈ শুঙিলে। তাৰ সমগ্ৰ
দেহেদি এটা মধুৰ পুলক বাগৰি গ'ল। সি কলে, “ছিঙা ইমান
পৰ হ'ল তথাপি একেদৰেই আছে। নজহা নপমা বস্ত্ৰৰ দৰে নালাগে
নে বাক ?”

কথাষাৰ যে বৰাক উদ্দেশ্য কৰি কৈছিল, সেই কথা বৰাই বুজি
পালে। তেওঁৰ সাক্ষাতত পছমীয়ে অপূৰ্বক কেতেকী ফুলপাহ

দিবলৈ আহি তাই যে সিহঁত ছটাৰ মাজত গঢ়ি উঠা নিৰ্মল ভাল-পোৱাৰে জাননী দিছে সেই কথা ধৰিবলৈও তেওঁৰ টান নহ'ল। কিন্তু অপূৰ্বৰ ঈশ্বৰ-বিহীন দৰ্শন তেওঁৰ মনঃপূত হোৱা নাই। সেই বাবে কলে, “নজ্জহা নপমা বস্তু যদি কিবা আছে তেন্তে পৰমেশ্বৰ। তেওঁকতো তুমি নামানাই।”

অপূৰ্বই নিৰ্বিকাবভাৱে কলে, “ঈশ্বৰ সঁচাকৈয়ে নাই। ক'তো মই তেওঁক বিচাৰি নাপাওঁ।”

ববাই হাঁহি কলে, “পছমীয়ে কি কৰ? ঈশ্বৰ অবিহনে তহঁতৰ ইটোৰ সিটোৰ প্ৰতি মৰম স্থায়ী নহয়। কামনাৰপৰাও এবিধ মৰম ওপজে, কিন্তু এই আছে এই নাই।”

পছমীয়ে একান্তমনে ঈশ্বৰত বিশ্বাস কৰে, কাৰণ তেওঁ সকলো অৰুজ কাৰণৰ কাৰণ। বিয়া-বাকৰ জোৰা, জনম আৰু মৰণ সকলোৰে তেৱেঁই গৰাকী। মৰমৰো তেৱেঁই নিয়ন্তা। কাজেই তাই দৃঢ়ভাৱে কলে, “পৰম ভগৱন্তই নিৰ্বিচাৰিলে কাৰনো মৰম ব'ব দেউতা? অপূৰ্বদাদাই মুসিংহৰ দৰে কথা কৈছে।”

ববাই জীয়েকৰ কথাত আশ্বস্ত হৈ কলে, “মই কৈছোঁ অজামিলৰ দৰে এদিন এওঁৰো জ্ঞান হ'ব। সকলোৱে একে ধৰণেৰেই জ্ঞান নাপায় নহয়।”

এই বুলি বাপেক শুৱলৈ যাবলৈ উঠিল। মনৰ বতৰ মুকলি হোৱা দেখি বুদ্ধিমতী পছমীয়ে কলে, “এমুঠি খাই শুলে কেনে হয়? কাইলৈ পুৱাতে যাব লাগিব নহয়।”

ববাই জীয়েকৰ অনুবোধ পেলাব নোৱাৰি কলে, “ঠিকেই কৈছ। কাইলৈ গোটেই সমষ্টিটোতে এটা পাক মাৰিব লাগিব। গতিকে ঘৰলৈ ঘূৰি আহিব পাৰোঁ নে নোৱাৰোঁ কি ঠিক আছে? পৰহিলৈ ভোটৰ দিন।”

পছমীয়ে মেজখনৰ ওপৰত হেঁচা দি সুধিলে, “বিছাং মামা যে জিকিব মই আশা কৰা নাই। সমৰে আমাৰ গাঁৱৰে এফাল ভোট

নিলে। মানুহে মানুহলৈ ইমান ভয় কৰে কিয় দেউতা? ঈশ্বৰত বিশ্বাস নাথাকিলেই এনে হয়।”

অপূৰ্বই পছমীৰ কথাত হয়ভৰ দিব নোৱাৰি কলে, “মৰিবলৈ ভয় মানুহ মাত্ৰৰেই আছে। সমৰ তাতে নিষ্ঠুৰ মানুহ। কিন্তু ভোটৰ ভয় গুচাবলৈ হলে হয় সমৰক দমাই থব লাগিব নহয় পুলিচৰ সহায় লব লাগিব।”

পছমীয়ে কলে, “সমৰৰ দৰে আৰু বহুত মানুহ আছে নহয়, আটাইবোৰক দমাবলৈ দেখোন বহুত পুলিচ লাগিব।”

অপূৰ্বই নিজৰ কথাত যে আঁৰ বৈ গ'ল, সেই কথা উপলব্ধি কৰি নিৰ্বিকাবভাৱে গোটেই কথাবোৰ পুনৰায় ভাবিবলৈ ললে। মানৱীয় সমাধান এটা যেনে-তেনে উলিয়াব লাগিব। কিন্তু পছমীয়ে অনুভৱ কৰিলে অপূৰ্ব মানুহটো জ্ঞানী যদিও জ্ঞান বৰ পৰিষ্কাৰ আৰু গভীৰ নহয়। নহলে এনেকৈ ঈশ্বৰ বিশ্বাস নকৰোঁ বুলি কিয় কব? ববাই অপূৰ্বৰ যুক্তিৰ দুৰ্বলতা দেখা পাই আনন্দিত হল যদিও মনৰ ধাৰণা নাই গুচা বুলি মনে মনে বিষণ্ণ হ'ল। কাৰণ বন্ধু চন্দ্ৰ পোষ্টমাষ্টৰৰ বিদ্বান ল'ৰা বুলিয়েই নহয়, ডেকা ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ আদৰ্শ স্থানীয় লোক বুলিও। তেওঁ পছমীকো তাৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হোৱা দেখা পাইছে। কিন্তু ই প্ৰকৃত প্ৰেম নে নাই খন্তেকীয়া মোহ তাকহে ঠাৱৰ কৰিব পৰা নাই।

সেই ৰাতিলৈ কথা সিমানতে অন্ত পৰিল আৰু পছমীয়ে দেউতাকক একৰকম টানি নিয়াদি ভাতৰ মজিয়ালৈ নিলে। কোৱা বাহুল্য যে ববা অহাৰ বহুত আগতেই অপূৰ্বৰ আহাৰ খোৱা হৈ গৈছিল।

পিছ দিনা অপূৰ্ৱ সাজ-পাৰ পিন্ধি ফুৰিবলৈ যাবলৈ ওলাইছিল। শেহৰ দিনাও যদি বিদ্যাতক কিবা সহায় কৰিব পাৰে তেন্তে তাৰ ইয়ালৈ অহা সার্থক হব।

তাৰ যোৱাৰ সিদ্ধান্ত পছমীয়ে গম পোৱা নাছিল। তাই গা-পা ধুই গোঁসাই ঘৰত এগছি চাকি দি অপূৰ্ৱৰ যাতে ঈশ্বৰত মতি হয় তাৰ বাবে একান্ত মনে কাকুতি কৰিছিল। এই কথা পছমীয়েও অপূৰ্ৱক জানিবলৈ দিয়া নাছিল। অকল সেই দিনাই যে তাই প্ৰাৰ্থনা কৰিছিল এনে নহয়, এই কেইদিন প্ৰায় সদায় পুৱা তাৰ আৰোগ্যৰ বাবে প্ৰাৰ্থনা জনাইছিল। প্ৰাৰ্থনাৰ অবিহনে যে তাৰ আৰোগ্য হব নোৱাৰে সেই কথা পছমীয়ে দৃঢ়ভাৱে বিশ্বাস কৰিছিল।

সি সাজ-পাৰ পিন্ধি হাত-ঘড়ীটো পিন্ধি ওলাই যাব খোজোঁতেই কিবা সাৰি পাই হালধি বটা হাতেৰে বাহিবলৈ ওলাই তাই আহি স্তম্ভিলে, “ক’লৈ যায়?”

অপূৰ্ৱই নিজৰ উদ্দেশ্য কোৱাত তাই বাৰণ কৰি উত্তৰ দিলে, “ভৰি পোন হোৱাই নাই। নাযাব। আক সমৰৰ তালৈ আপুনি ভোট খুজিবলৈ যাব কিয়?”

অপূৰ্ৱই অনুভৱ কৰিলে পছমীয়ে তাৰ মন নিয়ন্ত্ৰণ কৰাৰ শক্তি লাভ কৰিছে বো-মাছৰ জোল খুওৱা দিন ধৰি। কাজেই সি নীৰৱে নোযোৱাৰ সিদ্ধান্ত কৰিলে। কিন্তু লগে লগে মনত এটা ক্ৰোভো উপজিল। তাৰ অহা-যোৱাৰ স্বাধীনতা খৰ্ব কৰিবলৈ পছমী ইমান ব্যগ্ৰ কিয়? সি উভতি আহি চেঙেলযোৰ খুলি ফুৰা পোছাক গাতে লৈ সেইদৰেই বিছনাত বাগৰ দিলে। অলপ পৰৰ পিছতে পছমীয়ে হাত-ভৰি ধুই আজৰি হৈ গাত এখন নগা চাদৰ লৈ তাৰ গুৰি পালেহি।

তাই স্তম্ভিলে, “খং কৰিলে নে কি?”

“নাই। খং কৰিম কিয়?” নিৰ্বিকাৰভাৱে অপূৰ্ৱই কলে,

“কিন্তু মোক যাবলৈ দিয়াত তোমাৰ ইমান আপত্তি কিয় হ’ল? সমৰ মোৰ সকল কালৰ বন্ধু। দেউতাৰেও তাকে কৈছিল।”

“সমৰ মোৰ শত্ৰু।”

অপূৰ্ৱই পছমীৰ মুখখন ভমক কৰে জ্বলি উঠা দেখা পালে। এজনী গাভৰু ছোৱালীয়ে সমৰৰ দৰে লম্পট এটাক শত্ৰু বুলি ভবাটো স্বাভাৱিক। কিন্তু সিতো গাভৰু ছোৱালী নহয়। তাৰ সতীত্ব হেৰোৱাৰ ভয় নাই। সি কলে, “জানো। কিন্তু সমৰক মই ক’লে সি গুনিব।”

“তেনেহলে যাওক।”

পছমী এখন চকীত বহি পৰিল। তাইৰ মাতটো কঠোৰ। অপূৰ্ৱলৈ তাই মুখ তুলি চোৱা নাছিল। অপূৰ্ৱয়ো চোৱা নাছিল। সি এই সন্মতি পাই বিছনাবপৰা উঠি চেঙেলযোৰ পিন্ধি গাত এখন চাদৰ লব খুজিলে।

হঠাতে উচুপি উচুপি পছমীয়ে কান্দিবলৈ ধৰিলে। অপূৰ্ৱই অবাক হৈ পছমীৰ মুখলৈ চালে। তাৰ যোৱাৰ ইচ্ছা সমূলি নোহোৱা হ’ল। সি পছমীৰ ওচৰলৈ আহি স্তম্ভিলে, “কি হ’ল পছমী?”

“কি হ’ল! বিশ্বাস নোহোৱা হ’ল।”

“কাৰ ওপৰত?”

অপূৰ্ৱৰ হৃদয়ত যেন এটা প্ৰকাণ্ড ফাট মেলিলে। পছমীয়ে ক’লে, “আপোনাৰ ওপৰত।”

“কিয়?”

“সমৰৰ তালৈ আপুনি কিয় যাবলৈ ওলাইছে? জানেনে সি কেইজনী গাভৰু ছোৱালীৰ চৰিত্ৰ নষ্ট কৰিছে? জানেনে কেইজনী বহুৱা গাভৰুৱে তাক কাটিবলৈ চান্দি ফুৰিছে? সি মোৰেই শত্ৰু নহয়, তিবোতা মানুহৰ শত্ৰু। দেউতাই তাৰ কথা গুনিছে! তাৰ হাতত এটাও ভোট নাই। এটাও নাই।”

“কেনেকৈ জানিলা?”

“কালি মই আবেলি ঘবে ঘবে কৈ আহিছোঁ। মুখত আক-তাক কোৱাটো বেলেগ কথা। পেটে পেটে বেলেগ ভাব। আমাৰ মানুহৰ কথা বুজিবলৈ আপোনাৰ বহুত দিন লাগিব।”

অপূৰ্বই চাদৰ আৰু চেঙেল থৈ আকৌ বিছনাত পৰিল। এইজনী এজনী বেলেগ জাতৰ ছোৱালী। সমৰে মুঠেই ভুল কৰা নাই। তাই ডাইনী। তাইৰ গাত কিবা এটা অতিৰিক্ত শক্তি আছে। নহলে গুণ্ডাৰ লগত এনেকৈ যুঁজিবলৈ সাহ কৰিব কিয়? মালতী উচ্চ শিক্ষিতা যদিও মালতীৰ সেইকণ সাহস নাই। তাই তাৰ লগত সচেতনভাৱে নিশা কটাবলৈ অহাটো সাহসৰ কথা সন্দেহ নাই; কিন্তু সংভাৱে মিত্ৰ অথবা শত্ৰু চিনি তাৰ লগত বফা-দফা কৰা শক্তিৰ তাইৰ অভাৱ। তাই নহলে কিয় জীৱন কলিতাৰ তোষামোদত ভোল যাব?

অপূৰ্বই কলে, “এটা কথা সঁচা।”

“কি?”

“বিদ্যাতক জিকাৰৰ বাবে যেই কোনো কাম কৰা অনুচিত।”

পছমীয়ে চকুপানী মচি কলে, “মই ভাবি-চিন্তি কাম নকৰোঁ।। মুখ মানুহে ঠেকি শিকে। আহিবৰ সময়ত ভাব হৈছিল আপুনি সকল'ৰাৰ দৰে সবল নিজু। আপোনাৰ মাজত কোনো পাপ নাই। কিন্তু এতিয়া সন্দেহ হৈছে। আপোনাৰ মুখখন দেখিলে কব নোৱাৰি যে আপুনি সমৰৰ বন্ধু হ'ব পাৰে। তাৰ আটাইবোৰ বন্ধু লম্পট, জানে!”

অপূৰ্বৰ কপাল এইবাৰ ঘামিবলৈ ধৰিলে, তাৰ পিছত কলে, “চোৱা পছমী, মোক তুমি কলহত থোৱা পানী যেন দেখিছা নে কি? কলহৰ কপত মোক দেখিলেই মই কলহৰ দৰে নহয়। এই কপ ভুল। এতিয়া বুজিছো যেতিয়া মোৰ কথা আটাইখিনি জানিবা তেতিয়া বুজিবা মই পাপ, পুণ্য, ঈশ্বৰ এইবোৰ একোতে বিশ্বাস নকৰোঁ।। যেনেকৈয়ে পাইছোঁ। তেনেকৈয়ে চলিছোঁ।। সমৰক মই

শত্ৰু বুলি নাভাৰোঁ। তাৰ স্বভাৱ এনে হোৱাৰ কাৰণ বহুত। এটা কাৰণ মোৰ দেউতাৰ তাৰ মাকৰ প্ৰতি ব্যৱহাৰ।”

“কি?” পছমীৰ চকুত যেন একুৰা জুইহে জ্বলিল। “আপোনাৰ দেউতাক ইয়াৰ নে কি?”

“নহয়। ইয়াতে বহুত দিন আছিল।”

এই বুলি অপূৰ্বই দেউতাকৰ আৰু সমৰৰ বিধৱা মাকৰ প্ৰণয় কাহিনীৰ কথা নিসংকোচভাৱে বৰ্ণাই গ'ল। সমৰৰ লগত সৰুতে থকা বন্ধুত্বৰ কথা কবলৈও সি নাপাহৰিলে।

লগতে মাকে ভোগা যন্ত্ৰণাবো আভাস দি দিলে। শেহত কলে, “একেবাৰে নীতি-নিয়মত চলা সদাচাৰী তিবোতাবোৰেই যে ভাল এই কথা মই নামানো। সদাচাৰ নমনা মানুহবোৰৰ মাজতো সংগুণ আছে। সেই গুণবোৰ উলিয়াই দিলেহে সিহঁতৰ উদ্ধাৰ হ'ব।”

পছমীয়ে এইবোৰ কথা হজম কৰিব নোৱাৰিলে। অপূৰ্বৰ ওপৰত তাইৰ আগৰ আস্থা নোহোৱা হ'ল। এনেকৈ ভবা মানুহবোৰে কৰিব নোৱাৰা কাম একো নাই। কিন্তু তথাপি এই কেইদিন তাক শুশ্ৰূষা কৰি মানুহটোৰ মাজত লাম্পটা, লোভ, অসদাচাৰ একো লক্ষ্য কৰা নাই। গতিকে তেওঁৰ ভাব যেনেকুৱাই নহওক কিয়, কামত আৰু ব্যৱহাৰত আঁৰ নাই।

দাইলত তেলনি মাৰিবৰ সময় হৈছিল, সেই দেখি অপূৰ্বক এৰি থৈ তাই সাউতকৰে তাৰপৰা উঠি গ'ল।

ছপৰীয়ালৈ মালতীৰপৰা এখন টেলিগ্ৰাম আহিল। তাই হেনো তাৰ গুৰিলৈ বেলেৰে আহি আছে। টেলিগ্ৰামখন পাই অপূৰ্ব নিজে গৈ পছমীৰ গুৰি পালেগৈ।

পছমীয়ে দাইলত তেলনি মাৰি অতাই পাচলি কুটিছিল। টেলিগ্রামৰ
বাতৰিটো পছমীক কোৱাত তাই সুধিলে, “মালতী কোন?”

অপূৰ্বই কলে, “মালতী লগৰ প্ৰফেশ্বৰ।”

“আপোনাৰ কি হয়?”

অপূৰ্বই হাঁহি কলে, “শুনিবলৈ বিচাৰিছা নে কি?”

“অঁ।”

অপূৰ্বই মালতীৰ লগত হোৱা তাৰ ভালপোৱাৰ সবিশেষ বৰ্ণনা
দি কলে, “ইয়ালৈ আহিবৰ আগদিনা ঘৰত খাবলৈ মাতি তেওঁ কলে,
তেওঁ জীৱন কলিতাৰ লগতহে বিয়া সোমাব। মই আপত্তি কৰাৰ
কোনো কাৰণ নেদেখিলোঁ।”

পছমীয়ে পাচলি কুটি কেবাহীত ভাজি দি এইবাৰ অলপ ক্ষোভত
সুধিলে, “কি কাৰণে?”

“কাৰণ একো নাই। তেওঁক বেছি ভাল পালে।”

টেলিগ্রামখন জুইত পেলাই দি অপূৰ্বই নিৰ্বিকাবভাৱে কলে,
“মই তোমাৰ আগত একো কথা লুকুৱাব নোখোজোঁ। সম্পূৰ্ণৰূপে
নিজক তোমাৰ ওচৰত উদং কৰি দিলেহে বুজি পাবা প্ৰকৃতপক্ষে মই
কেনে মানুহ।” সি অলপ সময় বৈ কলে, “মই মিছা কথা নকওঁ।
তোমাক সেই দিনাখনৰে, মানে বৌ-মাছৰ জোল খুৱাবৰ দিনাৰেপৰা
ভাল পাইছোঁ। তুমিও মোৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হৈছা। কিন্তু মোৰ
লগত মালতীৰো ভালপোৱা আছিল। আক দুই-এদিন একেলগে
নিৰ্দোষভাৱে শুইছিলোঁও। গতিকে মোৰ প্ৰতি তোমাৰ ভাল ভাব
নাথাকিব পাৰে। মই নিজে একো নকওঁ। তুমি যদি মোক বিচাৰা
তেন্তে মই তোমাক নিজক দিবলৈ আপত্তি নকৰোঁ। যদি কিবা
কথা আছে তেন্তে মালতী অহাৰ আগতে কবা। তেওঁ কিয় আহিছে
মই কব নোৱাৰোঁ।”

তাৰ বুকুখন কঁপি উঠিল।

পছমীয়ে অপূৰ্বৰ কথা শুনি ঈৰ্ষাই কৰিব নে খং কৰিব নে হাঁহিব

একো ধৰি নোৱাৰিলে। আক এনে সবল মতা মানুহ পৃথিৱীত আছে
নে নাই সন্দেহ। অন্ততঃ সিহঁতৰ সেইছোৱাত নাই। মতা মানুহে
বিয়াৰ পূৰ্বে পাপ কাম কৰাটো জানো বিধেয়? এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ
নাপালে তাই মন থিৰ কৰিব নোৱাৰে। কিন্তু অপূৰ্বক যে তাই
নিগুটি ভাল পাইছে সেই বিষয়ে বিন্দুমাত্ৰও সন্দেহ নাই। এতিয়া
মাথোন বিয়াৰ প্ৰশ্ন মীমাংসা কৰিবলৈ আছে। তাকো কৰিব লাগিব
গধূলি বেল অহাৰ আগতে। আজি মাক-দেউতাকহঁতো বাতি
আজৰি হৈ আহিব। তেওঁলোকৰ আপত্তি নহয় বুলিয়েই তাইৰ
বাৰণা। এতিয়া তাইৰ নিজৰ মন থিৰ কৰাৰ ওপৰতে কথা। হঠাতে
তাইৰ মনত পৰিল ডাক্তৰবাবুৰ ঘৰৰ ওচৰতে বুঢ়ী গোসাঁনীৰ থান
আছে। তাত হেনো ভাৱস্তিৰে প্ৰশ্ন সুধিলে মনৰ উত্তৰ পায়।
ভাত-পানী খাই উঠি তাই তালৈকে যাব। লগত যদি অপূৰ্ব যায়
তেন্তে তাকো লৈ যাব।

এই কথাখিনি অপূৰ্বৰ আগত ভাঙি-পাতি কোৱাৰ পিছত অপূৰ্বই
হাঁহি কলে, “ভাল কথা ময়ো যাম। তাৰ পিছত মই বেল ষ্টেছনলৈ
যামগৈ।”

“বাক।”

ভাজিখিনি তেতিয়া সিজিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে।

বুঢ়ী গোসাঁনীৰ ওচৰলৈ গৈ পছমীয়ে
গামোচা আঁক-শৰাই দি ভাৱস্তিৰে তিনিবাৰ সুধিলেগৈ, আই মই
এওঁক স্বামী বৰণ কৰিম নে? আই মই এওঁক স্বামী বৰণ কৰিম
নে? মই এওঁক স্বামী বৰণ কৰিম নে?

কোনো উত্তৰ নাপালে। সংশয়ত পৰি তাই পুৰোহিতক

গুপ্তততে কথাটো সুধিলে। পুৰোহিতে এইবাৰ নিজে গোসাঁনীক
সুধিলেগৈ। গোসাঁনীয়ে হেনো সন্মতি দিলে।

এই উত্তৰ লৈ পছমী বাহিবলৈ যেতিয়া ওলাই আহিল তেতিয়া
বাহিবত নিৰ্বিকাবভাৱে বৈ অপূৰ্বই মন্দিৰৰ কাক-কাৰ্য চাই আছিল।

পছমীয়ে কলে, “গোসাঁনীয়ে সন্মতি দিছে।”

“দিছে?” হাঁহি অপূৰ্বই সুধিলে, “তেন্তে সেয়ে হব।”

তেনেতে আলিবাটেদি কোনোবা এটাই জীপবপৰা মুখ উলিয়াই
“ডাইনী” “ডাইনী” বুলি চিঞৰি আলিবাটৰ ওপৰেদি পাৰ হৈ গ’ল।
পছমীয়ে ফেটী সাপৰদৰে ফেট তুলি উঠিল।

অপূৰ্বই হাঁহি ক’লে, “ডাইনী বুলি কোৱাটোত ভুল হোৱা নাই।
তুমি গোসাঁনীক ভজিহে আহিছা।”

পছমীয়ে মুখখন সিঞাৰি দি কলে, “যাওক, মই ডাইনী।
আপুনি তেনেহলে পিশাচ বা ভূত হব লাগিব।”

অলপ পিছত অপূৰ্বই বেলষ্টেছনৰ ফালে যাবলৈ ওলাল, লগতে
জোক লগাদি পছমীও লাগি গ’ল। কিন্তু ষ্টেছন পাই শুনিলেগৈ
বোলে বেল সেইদিনা পাঁচঘণ্টা লেট। এই লাইনটোত বেলৈ সময়ো
নাৰাখে আৰু যাত্ৰীৰ সুখ-দুখৰ কথা সমূলিও চিন্তা নকৰে কতৃপক্ষই।
বিবক্তিত ছয়ো ঘৰলৈ যাবলৈ ওলাইছিল। বেল আলিৰ দাঁতিয়ে
দাঁতিয়ে খোজ লবৰ সময়ত অপূৰ্বই এবাৰ পছমীলৈ চালে। এইবাৰ
তাইক এটা কথা কোৱা যন্ত্ৰৰ দৰে বোধ হ’ল। অনৰ্গল বাকি গৈছে।
যিহকে দেখিছে তাৰে বৰ্ণনা মুখবপৰা ওলাইছে। তাৰে এটা
বৰ্ণনাই অপূৰ্বৰ মনত দ সঁচ বহুৱালে। কথাৰ কোবত সিহঁত গাঁও
পাৰ হৈ মৰা দলঙৰ অভিমুখে আগবাঢ়ি গ’ল।

.....বহুত দিনৰ আগতে কোনোবা এটা হাটবাৰত বেলখন
আহি ইয়াত বৈছিলহি। বেলৰ ডবাৰপৰা নামি আহিছিল উজনি
ফালৰ এহাল ডেকা-গাভৰু। কৰুণ ইতিহাস। মাৰ্ঘেৰিটাৰপৰা
পলাই আহি গোলাঘাটৰ এজন সম্বন্ধীয়া উকীলৰ হতুৱাই ছয়ো

বেজিষ্টাৰ্ড চুক্তিপত্ৰ দাখিল কৰোৱাই বিবাহত আৱদ্ধ হ’ল। তাৰ
পিছত ছয়ো লাহে লাহে খোজ ললে বেল ষ্টেছনলৈ। তেতিয়া
সিহঁতৰ হাতত টিকট লবৰ বাবে মাথোঁ কেইটামান টকা আছিল।
তাৰে সৈতে সিহঁত আহি এইখিনি পালেহি। তাৰ পিছত লাহে
লাহে এই ফালে আগবাঢ়ি গ’ল। কিমান দূৰ গ’ল তাক কব
নোৱাৰি; তাৰ পিছত ছোৱালীজনীয়ে কলে, আমি এইদৰে ক’লৈ
যামগৈ? ডেকাটোৱে কলে, কব নোৱাৰোঁ। কিছুদূৰ যোৱাৰ
পিছত এখন দলং পালেগৈ। সেই দলংখন পাওঁতে কি ভাবি ডেকাই
কলে,—ব’লা দলংখন পাৰ হওঁ। সিপাৰে এখন গাঁও আছে তালৈ
যাওঁ। গাভৰুৱে তেনেতে বেলৰ শব্দ শুনি কলে, বেলখন পাৰ
হওক ব’বা। কিন্তু ডেকা নব’ল। সি নিজে গৈ দলঙত ভৰি দি
আগবাঢ়ি গ’ল। বেলখন আহি ওচৰ পালেহি। গাভৰুৱে উপায়
নাপাই বেলখন বখাবলৈ বুলি চিৰিৰ আগত পৰি দিলে। নিমিষতে
তাইৰ সুন্দৰ দেহা ছছোৱা হৈ পৰিল। সিফালে সেই দৃশ্য দেখি
ডেকাৰ থব-কাছুটি হেৰাল, বিহ্বল হৈ দৌৰিবলৈ আৰম্ভ কৰোঁতে নৈৰ
তললৈ সৰি পৰি তাতে জাহ গ’ল.....

তেতিয়াৰেপৰা এই দলংখনৰ নাম হ’ল মৰা দলং।

সিহঁত যিমান মৰা দলঙৰ ফালে আগ বাঢ়িলে, সিমান পছমীৰ
কথা আঁঠে ফুটাৰ ফুটিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু সেইবোৰ কথা অপূৰ্বৰ
একাণেদি সোমাই ইকাণেদি ওলাই গ’ল। এই গাঁৱলীয়া প্ৰগল্ভা
আৰু বহিমুখী মনৰ প্ৰকাশ তাৰ মুঠেই ভাল নালাগিল। ছঘণ্টাৰ
ভিতৰতে পছমীৰ কথা-বতৰাৰ প্ৰতিয়েই নহয়, তাইৰ প্ৰতিও তাৰ
উদাসীনতাই দেখা দিলে। ঘৰৰ ভিতৰৰ বেমাৰি পাটীত পছমীক যিমান
ভাল লাগিছিল, এতিয়া কিন্তু তাৰ সিমান ভাল নালাগিল। তাই চিন্তা
কৰিব নাজানে, কেৱল দকৈ অনুভৱ কৰা শক্তি এটা আছে, সেয়ে।

লাহে লাহে গৈ ছয়ো ঠিক মৰা দলঙৰ পুল পালেগৈ। প্ৰকাণ্ড
পুলৰ তলেদি দৈয়াং নৈখন বৈ গৈছে। কেউফালে নিৰ্জনতা। নৈৰ

পানী টুটি আহিছে। ছয়োটাই নীৰে বৈ বৈ পানীৰ ঢউ চাইছে। ক'বাত ছই-এটা চৰায়ে মাতিছে। বৰ কৰুণ সিহঁতৰ কণ্ঠস্বৰ। এজাক সোণোৱালী ব'দ আহি সিহঁতৰ ভৰিত পৰিছিলহি। গাত কিন্তু ডাৱৰৰ ছাঁ। সি কঁপিছিল। গাটো সেমেকি গ'লত ভাব হ'ল সি যেন আত্মহত্যা কৰা ডেকা ল'ৰাটোৰ ছাঁ দেখিছে পানীত। ভ্ৰম! পছমীয়ে তাক সাৱটি ধৰিলে আৰু পুলৰপৰা টানি আনি বেলৰ আলিৰ দাঁতিৰ ছবৰি বনত তাক বহুৱাই দিলেহি। অলপ সময়ৰ পিছত সি সুস্থ হ'ল আৰু পছমীৰ বুকুত নিজে আত্মসমৰ্পণ কৰিলে। পছমীয়েও তাৰ চুলিকোছাত আঙুলি বুলাই মৰম কৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু সি আশ্বস্ত নহ'ল। কৰুণ কাহিনীটোৱে তাৰ মন বিষাদ-ঘন কৰি তুলিছিল। একোতে সি সন্তোষ নোপোৱা হৈছিল। বন্ধনহাৰা চৰাইৰ দৰে সি দূৰৈলৈ যাব খুজিলে; বহুত দূৰৈলৈ। অসঙ্গত কামনা। এইমাত্ৰ সি মৃত্যুৰ গুৰিৰপৰা উভতি আহিছে। পুলটিৰপৰা সি নিশ্চয় সৰি পৰিলহেঁতেন। স্পষ্টভাৱে সি ডেকা ল'ৰাটোক পানীত দেখিছিল। পছমীয়ে আগতেই তাক সাৱটি নধৰা হলে, তাৰ ফালে পৰালি পৰিলহেঁতেন।

পছমীক সি সুধিলে, “ইয়ালৈ কিয় আনিছিলো?”

পছমীয়ে অৰাক হৈ কলে, “মই ভাবিছিলোঁ। আপুনি সম্পূৰ্ণ ভাল হৈ গৈছে। ডাক্তৰবাবুৱে শুনিলে মোকেই দূষিব। আপোনাৰ গাত জ্বৰ আছে। ঘৰলৈ যাওঁ ব'লক—পছমীয়ে তাক জোৰেৰে সাৱটি ধৰি মুখখন চুমাৰে ওপচাই পেলালে। সি একো প্ৰতিবাদ নকৰিলে। কিন্তু তাৰ শক্তি আৰু উৎসাহ একো নোহোৱা হ'ল! পছমীয়ে গম পাইছিল, অপূৰ্বৰ বাঁও বুকুখন টিপ্-টিপাইছিল। টিপ্-টিপনিৰ স্পন্দনে তাইৰ বুকুখনত আঘাতো হানিছিল। তাই ছহাতেৰে সাৱটি তাক বহুতপৰ বুকৰ মাজত লৈ থাকিল। বাৰে বাৰে যেন তাইৰ ভাব হৈছে—পাই হেৰুৱালোঁ! সাগৰৰ মুকুতা চোতালৰ ছবৰি বনত।

সিহঁত উভতি আহি যেতিয়া ঘৰ পালেহি, তেতিয়া সন্ধিয়া লাগি ভাগিছে। বাপেকহঁত তেতিয়াও অহা নাই। বেল আহি গৈছে। তালৈ কোনো যাব নোৱাৰিলে। অপূৰ্ব চিধাই আহি বিছনাত পৰিলহি। তাৰ তীব কঁপে জ্বৰ উঠি আহিছিল। পছমীয়ে তাৰ গাত কাপোৰ দি এবাৰ নিজে ওলাই গ'ল পছলিমুখলৈ। কাৰোবাক পায় নে কি ডাক্তৰক খবৰ দিবলৈ। কোনো নাই। ইফালে অপূৰ্বৰ বুকুৰ অৱস্থা বৰ ভাল নহয়।

হঠাতে ক'বাবপৰা হট্-হট্‌কৈ ওলালহি সমৰ। লগত এগৰাকী ভেনিটাবেগ লোৱা মাইকী মানুহ। সমৰৰ হাতত এটা প্ৰকাণ্ড চুটকেচ।

প্ৰথম দৃষ্টিৰে মালতীৰ প্ৰতি তাইৰ সুভাৱ ৰূপজিল। গোটেই গাটো যেন কিহবাই পুৰি পেলালে। তথাপি তাই ধৈৰ্য ধৰি কলে—আহক। এখেত যাব নোৱাৰিলে। ভয়ানক জ্বৰ। অথনি গৈছিল কিন্তু তাতে জ্বৰ উঠিল।

মালতীয়ে সুধিলে, “কি জ্বৰ?”

“টাইফয়ড। আকৌ হৈছে। বুকুও দুৰ্বল।”

মালতীয়ে আজি প্ৰসাধন কৰি অহা নাই। সাধাৰণ বেশত আহিছিল। তেওঁ কলে, “বলকচোন, চাওঁগৈ। তোমাক কিমান পইচা লাগিব?”

“পইচা লোৱাৰ অভ্যাস নাই। নালাগে।” সমৰে কলে।

মালতী আচৰিত হ'ল, এবাৰ সমৰৰ গোটেই দেহটো চাই কলে, “তুমি বুলিব নাপাইছিল। কৰে কি?”

“গুণ্ণামি!”

মালতীয়ে হাঁহি কলে, “বাক হব। বলক ভিতৰলৈ যাওঁ। আপুনি এখেতক কিবা কৰ খুজিছে নেকি?”

সমৰ আগবাঢ়ি আহিল; পছমীৰ সমুখত থিয় হৈ লাহে লাহে কলে, “মই সকলো জানো বুজিছ। সকলো গম পাওঁ। পুললৈ

কেলেই গৈছিলি? সেইটো কালিকা লগা পুল বুলি নাজান নেকি? তই ডাইনী কাৰণে সি বাচিল। নহলে কি সাধো বাচে। এতিয়া ক, তাৰ কেনে?”

“কাৰ?” মালতীয়ে সুধিলে।

“অপূৰ্বৰ।” সমৰে কলে, “তাৰ লগত পাটছলা স্কুলত একেলগে পঢ়া।”

“অ’। বাক মই ভিতৰ সোমাওঁ। আপোনালোকে কথা পাতক।” বুলি মালতী ভিতৰলৈ সোমাই গ’ল।

সমৰ এইবাৰ পছমীৰ একেবাৰে সমুখ পালেহি, সুধিলে “তাৰ কেনে?”

“খুব বেয়া। ডাক্তৰক মাতিব লাগিছিল। এতিয়াই।” লাজত তলমূৰ কৰি পছমীয়ে কলে।

“বাক, মই লৈ আহিম। এখন টেক্সিত থৈ যামহি। অথনি বুঢ়ী গোসাঁনীয়ে কি কলে?” সমৰে সুধিলে। বুঢ়ী গোসাঁনীৰ ওপৰত গুণ্ডাবো আস্থা আছে।

পছমী মনে মনে ব’ল।

“নক’লেও মই জানো। পুৰোহিতে মোক কৈছে।” সমৰ ব’ল। জাবতো সি ঘামিছিল। “খুব ভাল হৈছে। অপূৰ্ব মোৰ বন্ধু। তই এতিয়া মোৰ বন্ধুৰ ঘৈণীয়েক বুজিছ। মানে বিয়া হবলৈ বাকী আছে। থাকক, হবতো। মই এতিয়াই ডাক্তৰ আনিম, চিন্তা নকৰিবি। আক পাহৰি যা, পাহৰি যা। মোৰ সকলো পাহৰি যা। মই আক তোৰ শত্ৰু নহয়।”

মদৰ নিচা সমৰৰ মুখত লাগি আছিল। পছমীয়ে খঙত কলে, “মৃতবোৰ খাই মোৰ গুৰিলৈ আক নাহিবি। আদ্ বয়স গ’ল, মানুহ হবি কেতিয়া?”

সমৰে মন কৰিলে পছমীৰ মাতটো কুমলি আহিছিল। সেই বাবে তাৰ ভালহে লাগিল, যেন গোসাঁনীহে সন্তুষ্ট হৈছে। সি আক কথা

নাকাটি বিশ্বাশ্বৰদে দৌৰ ধৰিলে ডাক্তৰৰ গুৰিলৈ। পছমীয়ে তাৰ পৰিবৰ্তন দেখি আচৰিত হ’ল। —বৰ আচৰিত কথা! কি ভাৱেৰে যে এই গুণ্ডাটোৰ হৃদয় পৰিবৰ্তন হৈছে তাক ভাবি তাইৰ আচৰিত লাগিছে। অলপ পৰ তাৰ কালে তথা লাগি চাই তাই মালতীৰ শুশ্ৰূষা কৰিবলৈ ভিতৰলৈ সোমাই গ’ল। মানুহ একেদৰে নাথাকে।

ডাক্তৰ আহি যেতিয়া উভতি

গ’ল, তেতিয়া বাতি গহীন। তেতিয়াও বৰাইঁত উভতি অহা নাই। অপূৰ্বৰ জ্বৰতো আছিলেই, তাৰ লগতে হাওঁফাওঁৰ অসুখ আৰম্ভ হ’ল। বিছনাত শুই শুই মালতীৰ লগত দুই-এটা কথা পাতিছিল, কিন্তু ডাক্তৰে তাক বন্ধ কৰি দিলে। কমৰ দৰজা বন্ধ কৰি মালতী ওলাই আহি প্ৰথমতে পছমীৰ ওচৰলৈ গ’ল। পছমীয়ে উদ্বিগ্ন কণ্ঠে কলে, “ডাক্তৰে কিবা কলে নে কি?”

“কৈছে।” মালতী ব’ল, “অপূৰ্বৰ আগবেপৰা অলপ বুকুৰ বিৰ আক চিপটিপনি আছিল। আজি বেছি হৈছে।”

পছমীৰ মনটো মৰি গ’ল। তাই মৰা দলঙৰ পিনে তাক লৈ যোৱাটো ভুল হৈছিল। কিন্তু নিওঁ বুলি তাই নিয়া নাছিল। কথাৰ কোবতে ছয়ো গৈ সেইখিনি পালেগৈ। তাই সুধিলে, “ডাক্তৰে কিবা কৈছে নে কি!”

মালতীয়ে এইবাৰ পছমীৰ উদ্বিগ্ন চকুহালিলৈ চাই অনুভৱ কৰিলে পছমীৰ বাবে এই প্ৰশ্নটো বৰ ডাঙৰ। চকুৰে চকুৰে পৰাত পছমীয়ে যেতিয়া আপোনাআপুনি তলমূৰ কৰিলে তেতিয়া মালতীৰ বুজিবলৈ বাকী নাথাকিলে পছমীৰ উদ্বিগ্নতা সাধাৰণ উদ্বিগ্নতা নহয়। লগে লগে তাই শূন্য দেখিলে। অপূৰ্বক হেৰুওৱাৰ ভয় তাইৰ

হোৱাটো উচিত নহয়, কাৰণ ইতিমধ্যে তায়েই তাৰ লগত সকলো সম্পৰ্ক চিঙিছে। কিন্তু সম্বন্ধ চিঙাৰ ১৫ দিনৰ ভিতৰতে তাই আৱিষ্কাৰ কৰিলে জীৱন কলিতাৰ সামান্যতা। তাৰ বিশেষ একো আকৰ্ষণীয় গুণ নাই, তাৰ প্ৰেম মণ্ডহৰ আকৰ্ষণতে শেষ, কথা-বতৰাত একেবাৰে অগভীৰ, কচিও বিগৰ্হিত। ১৫ দিনৰ ভিতৰতে সি তাইক আমুৱাই পেলালে। প্ৰেমৰ প্ৰত্যেক দিনতেই কিবা এটা নতুন উপলব্ধি দৰকাৰ। তাৰ মাজেদি মানুহে মানুহৰ ওচৰত আত্ম-প্ৰকাশ কৰা তেতিয়াহে সম্ভৱপৰ হয়। এদিন তাইক সি অপূৰ্ববিশৃঙ্খল জীৱনৰ কথা কৈ অলপ তাক্সিলাৰ ভাব দৰ্শাইছিল। মালতীৰ খং উঠি কলে,—অপূৰ্ব আপোনাতকৈ বহুত ভাল। এই প্ৰশংসা জীৱনৰ সহ নহ'ল। সি তলে তলে অপূৰ্বৰ নৰিয়া কালৰ সংবাদ সংগ্ৰহ কৰি, এদিন মালতীক গৈ কলেগৈ : অপূৰ্ব এতিয়া নতুন প্ৰেমত মছগল। এই কথা কোৱাৰ ফলত জীৱনৰ প্ৰতি মালতীৰ আকৰ্ষণ বাঢ়ক চাৰি কমিলহে। মানুহ কিমান জটিল জীৱ তাক জীৱনে নাজানে। বিশেষকৈ মালতী।

ভিতৰি ভিতৰি অপূৰ্বৰ প্ৰতি তাইৰ প্ৰাণৰ টান বাঢ়িবলৈ ধৰিলে আৰু এদিন যেতিয়া কাগজত অপূৰ্বৰ নৰিয়াৰ সবিশেষ খবৰ ওলাল তেতিয়া তাই ছুটী লৈ খবৰ কৰিবলৈ আহিল। আহোঁতে জীৱনক মাতি আনি কলে, সিহঁতৰ মাজত বিয়া হোৱাৰ আশা ক্ষীণ। জীৱনে আপত্তি দৰ্শাই কলে, হব নোৱাৰে। এতিয়া তেনে কৰিলে কেনেকৈ হব? সি তাৰিখ পৰ্যন্ত ঠিক কৰি পেলাইছে। গহণা-পাতি কৰাইছে। এটা ডাঙৰ ঘৰ ভাৰা লবলৈ ঠিৰাং কৰিছে আৰু ধাৰত এখন মটৰ লব পাৰি নে কি সেই বিষয়ে গুণা-গঁথা কৰি আছে। তহুপৰি বন্ধু-বান্ধৱ আৰু ঘৰৰ সকলোকে সি কথাটো জনালেই। জীৱনৰ কথা শুনি মালতীয়ে হাঁহি কলে, “ভালেই হৈছে। এতিয়া কইনা এজনী হলেই হ'ল। খবৰ কাগজত এখন বিজ্ঞাপন দিলে কেনে হয়?”

মুখখন ভেচভেচীয়া হ'ল জীৱনৰ। পিছদিনা পুৱাই মালতী ইয়ালৈ গুচি আহিল।

মালতীক নীৰৱ দেখি পছমীয়ে কলে, “আপুনি চাহ-তাহো খোৱা নাই নহয়। আমাৰ গাঁৱলীয়া জলপান খাব?”

মালতীয়ে কলে, “খাম। আপোনাৰ দেউতাহঁত কেতিয়া আহিব বুলিলে?”

“আজি পাবহি। নামাৰ নিৰ্বাচন শেষ হ'লতো! নাহিবও পাবে। নামাৰ—”

পছমীয়ে মন কৰিলে মালতী তাইতকৈ বগা, মুখ আৰু হাতৰ মণ্ডহবোৰ পাতল মাখনৰ দৰে। চুলিৰ খোপাটো ওখ দৌলৰ দৰে, তাই মাছ মৰা খেৱালি জালখনৰ দৰে তাত এখন জাল, তাতকৈ সক। মুখখনৰ গঢ়টি ধুনীয়া, চকুহালি বিশেষ আকৰ্ষণীয় নহলেও তৰাৰ গঢ়ৰ। তাইৰ মনে মনে ঈৰ্ষা হ'ল। অপূৰ্বই এই মানুহ-জনীক ভাল পাইছিল। আজিও হয়তো তাইক ভাল পায়। মালতীৰ চেহেৰাই কয় তাই পূৰ্বৰ মত সলাই এতিয়া অপূৰ্বক ঘূৰাই নিবলৈ আহিছে। কিন্তু নোৱাৰে, অপূৰ্বক তাইৰ হাতৰপৰা আজি কোনেও কাঢ়ি নিব নোৱাৰে। অপূৰ্ব আজি তাইৰ।

“নামাৰ কি হ'ল?” মালতীয়ে সুধিলে। মালতীয়ে নামাকৰ খবৰ এনেয়েহে লৈছিল। তায়ে পছমীৰ নিপোতল দেহটি কোঁতুহলেৰে নিবীক্ষণ কৰিছিল। মুখখনত এটা সবল স্নিগ্ধতা আছে, কিন্তু আটাইতকৈ ডাঙৰ আকৰ্ষণ হ'ল পছমীৰ মুক্ত দেহটি। এই দেহ তাইৰ বাবে ভাব নহয়। এই দেহ তাইৰ সমগ্ৰ আত্মা প্ৰকাশৰ এটা মাধ্যম। অপূৰ্বৰ লগত এই ছোৱালী-জনীৰ গাঢ় সম্পৰ্ক গঢ়ি উঠাৰ বিষয়ে তাইৰ আৰু বিন্দুমাত্ৰ সন্দেহ নাই। কিন্তু তাই একেবাৰে ‘আনছফিষ্টিকেটেড’। এই গাঁও-খনৰ পৰিবেশত তাই যেন খাপ খায়, কিন্তু নগৰলৈ গ'লে কি হব? আৰু অপূৰ্বৰ সংস্কাৰমুক্ত মনৰ জটিল আৰু নিত্য নতুন খবৰবোৰৰ

অৰ্থ তাই ঠিক মতে ধৰিব পাৰিব নে? নোৱাৰিব। আৰু যেতিয়া সি অনুভৱ কৰিব তাৰ যাত্ৰাৰ লক্ষ্য বহুত দূৰৈত, পছমী মাথোন এটা চবাইখানা, তেতিয়া? মালতীয়ে সদায় অনুভৱ কৰে অপূৰ্ব একে ঠাইতে একেজনী মানুহতে ঘৰ বান্ধি থাকিব নোৱাৰে। সি যাত্ৰী।

“মামাৰ কি হব আৰু। হাবিব।” পছমীয়ে কলে। তাৰ পিছত টেকেলিবপৰা সান্দহ উলিয়াই আনি ছটা বান-বাটিত বাকিলে। “এই বান-বাটি কেইটা কিমানদিনীয়া কব পাৰে? বজাদিনীয়া। গঢ়েই চাব নে, গোটেই চাব।”

মালতীয়ে বান-বাটি ছটা হাতত লৈ পৰীক্ষা কৰিলে। বান-বাটি কেইটা ডাঠো। ৰং অলপ কমিছে, কিন্তু হাতীখুজীয়া বাটি কেইটা নাই কমেও এশ বছৰ পুৰণি হব। ইমান পুৰণি বস্তু কেনেকৈ বাথিব পাৰিছে পছমীহঁতে। তাই এবাৰ পাকঘৰটোলৈ চালে। পাকঘৰৰ আকাৰ বৃহৎ। মজিয়াত কাঁহী পতা এটা সৰু চাৰিকোণীয়া ভেটি। ওপৰত এখন চাং। চাঙৰ ভিতৰত কিবাকিবি আৰু পুৰণি বাচন-বৰ্তন থাকিব পাৰ। একাষত জুহালখন; পছমীয়ে তাতে এটা কেটলিত পানী গৰম কৰিছে। সান্দহৰ ওপৰত পছমীয়ে এবাটি এবাটি উতলা গাখীৰ বাকি দিলত তাৰপৰা ফুৰ্ফুৰীয়া গোক্ক আহি নাকত লাগিছেহি। ওচৰতে ভঙা গুৰু কলহৰ খোলাবোৰ পৰি আছে। তাৰে গুৰু ছলডা আনি বাটি ছটাত দি পছমীয়ে কলে, “খাওক, আমাৰ ইয়াত কেক বিস্কুট মিঠাই একো নাই। এই-বোৰহে খাওঁ। ছপৰীয়া হলে পুখুৰীত মাছ মাৰি মাছৰ জোলেৰে ভাত খুৱালোহঁতেন। কিন্তু বাতিখন একো পোৱাৰ আশা নাই। দেউতাহঁতে যদি কিবা নানে তেন্তে শুদ্ধা ভাতকে খুৱাব লাগিব। অপূৰ্বদাকহে কি দিওঁ জানো? ডাক্তৰে কি কলে? অলপ ভাতৰ মাৰকে দিম। অসুখটো বাক বেছি নে কি?”

মালতীয়ে সান্দহ এগৰাহ মুখত স্মাই কলে, “নাই সাধাৰণ

অসুখ। আপুনি অপূৰ্বক খুব ভাল পায় নহয় নে? অপূৰ্বক যে কোনে ভাল নাপায় তাকেহে ভাবিছোঁ।”

পিছৰ কথাৰ গুনি পছমীয়ে সুধিলে, “ইমান আপোন ভোলা মানুহক কোনেনো ভাল নাপাব?”

মালতীয়ে এইবাব বুজি পালে অপূৰ্বই পছমীক মালতীৰ সৈতে তাৰ সম্পৰ্ক কি আছিল তাক নিশ্চয় কৈছে। নহলে পছমীয়ে এই কথা নকয়। তাইৰ মুখখন আবক্তিম হৈ পৰিল। কিছু সময়লৈ খোৱা-বোৱা আৰু কথা-বতৰাতে গ'ল। সেইবোৰ শেষ হ'লত হঠাতে পছমীয়ে কলে, “আপুনি তেওঁৰ ওচৰতে অলপ বহকগৈ। মই ভাত বান্ধো।”

মালতী নিশব্দে উঠি গ'ল। পছমীয়ে নীৰৱে গোসাঁই ঘৰত সোমালগৈ। তাই মাটিৰ চাকিগছি জ্বলাই দি একান্তমনে ভগৱানত প্ৰাৰ্থনা কৰিলে, বুঢ়ী গোসাঁনীৰ কথা যেন বজে।

পিছদিনা বাতিপুৱালৈকে বৰাবানীহঁত কোনো নাছিল। পুৱা গুই উঠি মালতীয়ে প্ৰথমতে অপূৰ্বৰ জ্বৰ জুখিলে, তাৰ পিছত লাহে লাহে অপূৰ্বৰ কাণে কাণে কলে, “মই লৈ যাবলৈ আহিছোঁ। ডাক্তৰক সুধিম নে কি!”

অপূৰ্বই মালতীক এবাৰ ভালদৰে পৰীক্ষা কলে, “যাক সুধিব লাগে তাক সুধিছিলো জানো?”

বিস্ময়ত মালতীয়ে সুধিলে, “কাক, ডাক্তৰক?”

“ওহোঁ। পছমীক। আমাৰ বিয়া হব।” নিৰ্বিকাবভাৱে অপূৰ্বই কলে, “খালি বিয়ালৈ জী থাকোঁ নে নাই তাকহে ধৰিব পৰা নাই।”

মালতীয়ে অপূৰ্বলৈ দুগুণ বিষয়েৰে চাই ব'ল। যি ভয় কৰিছিল সেয়ে ঘটিছে। তাই জানিব লাগিছিল। এইদৰে তাক পুনৰায় বিচাৰি অহাটো তাইৰ ভুল হৈছে। কিন্তু তাইক অপূৰ্বই টানি আনিছে, তাইতো নিজে অহা নাই। পছমীলৈ তাইৰ ঈৰ্ষা নহ'ল। মাত্ৰ তাইৰ কাৰণে দুঃখ লাগিছে। অপূৰ্বৰ জীৱনত পছমী সদায় আলহী হৈয়েই ব'ব। ভিতৰত সোমাব নোৱাৰিব। এতিয়া উপায় নাই তাইৰ হাতৰপৰা অপূৰ্বক ঘূৰাই অনাৰ। তাইৰ একো অধিকাৰ নাই সত্ত্বেও। নিজে সম্বন্ধ ছিঙি পেলোৱা নাই জানো!

অপূৰ্বই গাকৰ তলৰপৰা মৰহা কেতেকী ফুল পাহ উলিয়াই সৃষ্টি মালতীক কলে,—গোন্ধটোৱে সংসাৰখন হঠাতে মধুৰ কৰি পেলায়। ৰূপৰ লগে লগে গোন্ধবো এটা মূল্য আছে। পছমীয়ে হাবিৰপৰা তুলি আনি দিছে। ফুলটো মই বৰ ভাল পাইছোঁ।

মালতীয়ে চকী এখনত বহি খোলা খিড়িকীখনেদি এবাৰ বাহিৰলৈ চালে। পছমীয়ে খেৰালি জাল মাৰিছে। প্ৰত্যেকটো চাটিতে তাইৰ চঞ্চল দেহটোৱে নাচিছে। সবল স্বাভাৱিক জীৱনৰ ডকুমেন্টৰী ছবি চোৱা যেন অনুমান হ'ল তাইৰ। কেউফালৰ তামোলবন আৰু কলগছৰ মাজে মাজে ছাঁ আৰু ব'দৰ অপৰূপ খেলা। খৰাং মাটিত ভাহি উঠিছে উদাস শুকান মৰম। এই মৰম যেন মৃত্যুৰ।

অপূৰ্ব ইয়ালৈ আহিছিল কিয়? পছমীৰ গাত দোষ দি লাভ নাই। এই সমগ্ৰ পৰিবেশে তাক আকৰ্ষণ কৰি আনিছে। পছমী মাথোন নিমিত্ত। তাই উঠি গৈ আন ফালৰ খিড়িকীখন খুলি দিলে। পঞ্চায়তৰ ট্ৰেক্টৰখন পৰি আছে। তাই খিড়িকীখন খোলাৰ সময়তে জাল সামৰি পছমী তালৈ দৌৰি আহিছে। মাটি টুকুৰা আহু খেতিৰ বাবে ভাঙিব লাগিব। আৰু দুদিনৰ মূৰত ট্ৰেক্টৰখন নিবলৈ আহিব। গতিকে আজি অন্ততঃ এঘণ্টা ট্ৰেক্টৰখন তাই চলাব লাগিব।

অলপ পৰৰ মূৰত সঁচাকৈয়ে ট্ৰেক্টৰ চলিবলৈ লাগিল। আলি

ভাঙি মাটিৰ তিনি-চাৰি ইঞ্চিলৈকে ফাল সোমাই গৈছে। পটিয়ে পটিয়ে গৈ শেষ সীমাৰপৰা মাজৰ ওখখিনিয়োদি পুনৰ ট্ৰেক্টৰ ওলোটো ফালে চলিছে। কিছু সময় ট্ৰেক্টৰ চলোৱা চাই মালতী আকৌ অপূৰ্বৰ গুৰিলৈ উলটিল। দেখিলে অপূৰ্বয়ো সেই একেটা দৃশ্যকে চাই আছে। কোনো দিনেই মালতীয়ে ভাবিব পৰা নাছিল অসমীয়া গাঁৱৰ মাটিত এনে ছোৱালী উপজিছে বুলি। তাই বিস্মিত আৰু আনন্দিত হ'ল।

অপূৰ্বই হঠাতে সুধিলে, “তোমালোকৰ বিয়াখন কেতিয়া হবগৈ মালতী?”

মালতীয়ে অপূৰ্বলৈ চকু তুলি চাব নোৱাৰিলে, ওলাই অহা চকুলো দুটোপালো বাখিৰ নোৱাৰিলে। টপৰ টপৰকৈ মজিয়াত পৰিলহি।

অপূৰ্বই একো নামাতিলে।

মালতীয়ে তাৰ ফালে এইবাৰ চকু তুলি চাই কলে, “তোমালোকৰখন?”

অপূৰ্বই বহুশ্রমত হাঁহি এটি মাৰি কলে, “মই কব নোৱাৰোঁ। পছমীৰ বাপেক-মাক আছে তো!”

মালতীয়ে নৈত ডুবা মানুহে তৃণডালকে সাৱটি ধৰাৰ দৰে এই উত্তৰকে অবলম্বন কৰি আকৌ আশাৰ পুখুৰীত সঁাতোৰ মেলিলে। মানুহৰ আশা লেকেতীয়া। তাই সুধিলে, “বাপেক-মাকে জানো এনে বাজকোঁৱৰ হেন বৰ পাই দলিয়াই পেলাব?”

অপূৰ্বই হাঁহি কলে, “মই পছমীক কথা দিছোঁ। পছমীয়ে বুঢ়ী গোসাঁনীৰ আদেশ পাইছে মোক স্বামী বৰণ কৰিবৰ বাবে। কিন্তু বাপেকে মোক নাস্তিক বুলি জানি হয়তো সম্বন্ধ হব পৰা নাই। তত্পৰি মই যে প্ৰয়োজন শেষ হলে বিয়াৰ বন্ধনো ছিঙি পেলাম সেই কথাও বাপেকে বুজি পাইছে। কালি বেলৰ লাইনৰ দাঁতিয়ে দাঁতিয়ে গৈ মৰা দলং পালেগৈ। ওবে বাট পছমীয়ে কিবাবোৰ

বলকি গৈছিল। অন্তহীন বলকনি, কিন্তু একো অর্থ নাই। আমনি
লাগি গ'ল। তাৰ পিছত কঁপনি উঠি দৈয়াং নৈৰ পুলবপৰা তললৈ
পৰি যাব খুজিলে। তলৰ নৈত তাতে আত্মহত্যা কৰা এটা ন
বিবাহিত ডেকাৰ ছবি দেখিলে। ভ্ৰম, তথাপি ছবি! তাৰ প্ৰেমিকাই
ওচৰৰ চিৰিতে বেলৰ আগত পৰি মৰাৰ দৃশ্যও মনলৈ আহিল।
বুকুখন বহি কঁপিবলৈ লাগিল। পহুমীয়ে বুকুত সৰটি মোক
সেউজীয়া ঘাঁহনিলৈ টানি আনিলে। পহুমীয়ে সেই কৰণ ঘটনাটো
সেইদিনা বৰ্ণাবলৈ যোৱাৰ কিবা অর্থ আছে বুলিও মোৰ ধাৰণা
নহ'ল। তথাপি মই তাতে অর্থ পালোঁ। মোৰ মনটো দমি গ'ল।
জ্বৰ উঠিল। তেতিয়াবেপৰা ভাব হৈছে দেহ আৰু মন যেন এই
সোণোৱালী গাঁৱলীয়া প্ৰকৃতিৰ বুকুত জহি-পমি ধূলি হৈ গৈছে।

একেবাহে কথা কৈ যোৱা বাবে হঠাতে তাৰ বুকুত কষ্ট হ'ল।
মালতীয়ে তেতিয়াহে বুজি পালে তাই নিজৰ অজ্ঞাতেই অপূৰ্বৰ কি
অনিষ্ট কৰিছে। মালতীয়ে খিড়িকীৰ কাষলৈ গৈ মাতিলে
“পহুমী!”

পহুমীয়ে মালতীয়ে মতা শুনি ট্ৰেক্টৰ বন্ধ কৰি খিড়িকীৰ কাষ
পালেহি। “কি হ'ল?”

“ডাক্তৰ মাতক। কথা কৈ আছিল বুকুৰ বিষ হৈছে।”

পহুমীয়ে জিভা উলিয়াই দিলে। উদ্ভ্ৰান্ত হৈ তাই আলিবাটৰ
ফালে দৌৰি গ'ল। এবাৰ তাই ডাঙৰ ডাঙৰকৈ মাতিলে, “সমৰ!
সমৰ!”

কলতলত ব'দ লৈ থকা সমৰে তাইৰ মাত শুনি দৌৰি আহি
পদূলিমুখ পালেহি। “কি হ'ল?” তাৰ মাতটো গহীন।
“মই জানিছিলোঁ মোৰ কাম ওলাব পাৰে।”

“এবাৰ ডাক্তৰক মাতি আনচোন। অপূৰ্বদাৰ—”

সমৰে পহুমীৰ মুখখনলৈ চাই কলে, “কি হৈছে?”

“বুকুৰ বিষ!”

“বাক যা। মই এতিয়াই ডাক্তৰক টেক্সিত লৈ আহিম। বাপেৰ-
মাবহঁত অহা নাই ”

“ওহেঁ।”

“আহিব।” সমৰৰ গাত গেঞ্জি এটাও নাই। কঁকালত মাথোন
এটা দীঘল পেণ্ট। মুখত মদৰ গোলক। “কালি বৰপথাৰত পাই
আহিছোঁ। পলম হব।”

“নিৰ্বাচনত কোন জিকিব অ'?”

“কব নোৱাৰো। কিন্তু মামাৰ হাৰিব।”

সমৰ গুচি গ'ল।

সমৰৰ সলনি হৈছে।

লাহে লাহে বেলি লহিয়ালে।
তামোলৰ পাতত ব'দৰ জিলিঙনি নপৰা হ'ল। ওচৰৰে বাগানৰ
বহুত বজুৱা আহি পহুমীৰপৰা ভাৱনাৰ চোলা বিচাৰিছিলহি।
খটাসুৰ বধ ভাৱনা কৰিব সিহঁতে। লগতে বুগুৰ নাচিব। পহুমীয়ে
বয়না লৈ সিহঁতক বাচি বাচি পোন্ধৰটা চোলা দিলে। তাৰ
পিছত কলে, “লৈ যা। কেৰেয়া বাবু আহিলেহে লব।”

তেতিয়া সকলোৱে ভাত খাই উঠিছে। ডাক্তৰে আহি আৰু
এটা ইনজেকশ্বন দি গৈছে অপূৰ্বক।

বাহিৰৰ চোতালত বহি পহুমীয়ে মূৰ আচুৰিছে। ওচৰতে
মালতী। তাই কলে, “বাক মোৰ দৰে যদি দৌলৰ নিচিনা এটা
খোপা বান্ধি দিওঁ বেয়া হব নে কি! অপূৰ্বই ভাল পাৰ।”

পহুমীয়ে কলে, “দিয়ক।”

মালতীয়ে নিজ হাতেৰে পহুমীৰ খোপা বান্ধি দিওঁতে দিওঁতে
ভাব হ'ল যেন তাই অপূৰ্বৰ কইনাকহে সজাইছে। কিন্তু ভাবোঁতে
ভাবোঁতে হঠাতে এবাৰ পহুমীক কলে, “ডাক্তৰে কি কৈছে জানা?”

“কি?”

“অপূৰ্বৰ অৱস্থা বৰ ভাল নহয়।” কওঁতে কওঁতে মালতীৰ চকুপানী ওলাল।

পছমীয়ে কিন্তু বিশ্বাস নকৰিলে, “বুঢ়ী গোসাঁনীয়ে মিছা কথা নকয় জানে। অপূৰ্ব দাদা ভাল হ'ব। সমৰ গুণ্ডাই মোক কি বুলি মাতে জানে। ডাইনী। অপূৰ্ব দাদাক মই মৰাৰপৰাও জীয়াঁম।”

পছমীৰ এই সবল আত্মবিশ্বাস দেখি মালতী মুগ্ধ হ'ল, কিন্তু ডাইনী-ডাকিনী-গোসাঁনীৰ শক্তিয়েই বা কিমান?

খোপাটো বান্ধি অতালত মালতীয়ে কলে, “মই আজিৰ বেলতে উভতি যাম বুলি ভাবিছে। এজন ডাঙৰ ডাক্তৰ পঠিয়াই দিম। ময়ো আহিম।”

কথা কোৱাৰ লগে লগে মালতীৰ চকুলো বৈ আহিল। ‘ডাইনী’ৰ হাতত অপূৰ্বক এৰি থৈ যাবলৈ তাইৰ বেয়া লাগিছে। তাই অপূৰ্বৰ মনৰ কথা উলিয়াব নোৱাৰিব! সময়তো বেছি নাই। এইখিনি সময়ত অপূৰ্বই এনে অনেক কথা কব খুজিব যিবোৰ হয়তো তাইৰ বাবে, শিক্ষিত সমাজৰ বাবে তাক ভৱিষ্যতৰ বাবে মূল্যবান হ'ব। কিন্তু পছমীয়ে জানো সেইবোৰ মনত টুকি থব পাৰিব। তাইৰ যে সিমানে শিক্ষা নাই।

অপূৰ্বক সমৰে হয়তো ঠিকেই কৈছিল, পছমী এজনী ডাইনী, কিন্তু চেনেহী ডাইনী। তাই অপূৰ্বৰ হৃদয়ক কিমান গভীৰভাৱে স্পৰ্শ কৰিছে তাক হয়তো তাই নিজেই নাজানে।

বাহিৰত এখন জীপৰ শব্দ হ'ল।

অপূৰ্বৰ কোঠাৰপৰা এটা বেদনাৰ ধ্বনি উঠি আহিল।

পছমীয়ে কলে, “সোনকালে আহিব।”